

Бурдін М.Ю., Коровайко О.І., Бугайчук К.Л., Гладкова Є.О.,
Грачов В.О., Корнієнко Д.М., Лисенко А.М., Лозова С.М.,
Малиновська Т.М., Федосова О.В.

**Науково-методичні рекомендації
щодо виявлення, документування та розслідування кримінальних
правопорушень, передбачених
статтею 317 Кримінального кодексу України, в умовах нового
кримінального процесуального законодавства**

Вступ

Наркоманія і незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів належать до суспільно небезпечних явищ, які тісно пов'язані з організованою злочинністю і мають глобальний характер, оскільки створюють загрозу здоров'ю населення, сприяють вчиненню інших злочинів. Охоплюючи важливі сфери суспільного життя, вони суттєво перешкоджають побудові демократичної правової та соціальної держави.

Вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів може здійснюватись, як правило, лише в певних умовах, у відповідній обстановці, що продиктовано конспіративним характером вчинюваних дій. Аби привести себе до стану одурманення, багатьом наркоманам доводиться спершу виконати ряд операцій по виготовленню наркотичних засобів і подолати складнощі, пов'язані зі зберіганням наркотиків, а також потрібно знайти спеціальне місце де можна було реалізувати свій злочинний задум. З цією метою і організовуються такі місця або використовуються інші приміщення для вживання чи виготовлення наркотичних або одурманюючих засобів. Такі місця завжди були і залишаються «розсадниками» злочинності¹. Тому, статтею 317 Кримінального кодексу України передбачена кримінальна відповідальність за організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Аналіз статистичних даних МВС України показав, що за період 2011-2013 рр. намітилася тенденція до зниження рівня виявлених кримінальних правопорушень, передбачених ст. 317 КК України. Так, якщо у 2011 р. було зареєстровано 1965 випадків організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, у 2012 році – 1781, то вже

---

¹Кричун Ю. А. Підстави криміналізації та криміногенна обстановка у сфері незаконного обігу та організації або утримання «притонів» // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – Спец. вип. № 2. – 2011. – Ч. 2. – С. 98–112.

у 2013 р. кількість таких кримінальних правопорушень становила 1265².

Причинами такого зниження не завжди є об'єктивне зменшення кількості фактів організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а проблеми їх виявлення та розслідування. За результатами опитування працівників органів Національної поліції України встановлено, що серед причин неефективного розслідування цих злочинів у багатьох випадках є складність встановлення обставин, що підлягають доказуванню (34,1 %), неефективна взаємодія між підрозділами Національної поліції України (32,9 %), а також відсутність окремої криміналістичної методики (23,9 %)³.

Слід зазначити, що на статистичні показники протидії кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 317 КК України, значний вплив здійснили зміни кримінального процесуального законодавства України та пов'язаний із цим період адаптації правоохоронців до роботи в нових правових умовах⁴.

Незважаючи на зменшення кількості виявлених кримінальних правопорушень даного виду в аналізований період, їх поширеність залишається досить значною. Про негативний стан криміногенної обстановки, пов'язаної з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (до яких належать поруч з наркопритонами й нарколабораторії) свідчать офіційні статистичні дані МВС України щодо кількості виявлення кримінальних правопорушень, передбачених статтею 317 КК України. Так, згідно з офіційними даними, лише за три місяці 2015 року було обліковано 469 кримінальних правопорушень за ст. 317 КК України, серед яких у 381 кримінальному правопорушенні вручено повідомлення про підозру, а направлено до суду з обвинувальним актом – 322⁵.

Слід зазначити, що дійсний стан поширеності кримінальних правопорушень щодо організації або утримання місць для незаконного вживання,

---

²Про роботу органів досудового розслідування: статистичні дані [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2015.html>.

³Запорощенко Н. А. Розслідування організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. А. Запорощенко ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2012. – 20 с.

⁴У цих науково-методичних рекомендаціях поняття «злочини» і «кримінальні правопорушення» ми будемо вживати як тотожні, оскільки новели Кримінального процесуального кодексу ще не знайшли свого унормування з іншими нормами діючого законодавства України.

⁵Про роботу органів досудового розслідування: статистичні дані [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2015.html>.

виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів відрізняється ще більшими кількісними показниками їх вчинення. Це обумовлено, з одного боку, латентним характером вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 317 КК України, а з іншого – певними недоліками у роботі оперативних підрозділів органів Національної поліції України щодо документування фактів організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Дані недоліки полягають, насамперед, у не використанні оперативними працівниками органів Національної поліції України заходів щодо фіксації діяльності наркопритонів та осіб до цього причетних, що призводить до притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за статтею 309 КК України, яка передбачає відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання та інші дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту, або в кращому випадку – за ст. 307 КК України, яка передбачає відповідальність за ті ж самі дії, але які вчинені з метою збуту зазначених засобів та речовин.

Під час аналізу стану криміногенної обстановки у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів слід враховувати, що стан поширеності організації або утримання наркопритонів безпосередньо залежать від рівня розповсюдженості наркоманії та незаконного вживання наркотичних засобів і психотропних речовин на території оперативного обслуговування зокрема та в державі у цілому, тобто кількості осіб, які вживають наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у немедичних цілях, без призначення лікаря.

Небезпека цієї хвороби полягає в тому, що вона дуже швидко й безповоротно руйнує фізичне і моральне здоров'я людини. Смерть здебільшого настає через кілька років інтенсивного вживання наркотиків, але їй передують повна деградація особи (відмова від соціально корисної праці, психічна нестійкість, порушення у статевій сфері, втрата пам'яті, тероризування рідних і знайомих тощо). Звідси і впливає нерозривний зв'язок наркоманії зі злочинністю, який проявляється у:

- злочинах, вчинених під безпосереднім впливом наркотиків на організм: вбивства, тілесні ушкодження, зґвалтування, хуліганство тощо;

- вчиненні злочинів з метою заволодіння грошима або речами для придбання наркотиків (сьогодні частка таких злочинів становить понад 10% від усієї сукупності крадіжок, розбоїв, грабежів і вимагань);

- протиправних діях, пов'язаних із виготовленням та збутом наркотиків, найнебезпечніші з яких відносяться до наркобізнесу і мають ознаки організованої злочинності.

Аналіз сучасного стану злочинності, пов'язаного з незаконним обігом наркотиків, дозволяє виділити такі специфічні риси як: виключно високий

рівень збагачення осіб, які вчиняють злочини пов'язані з незаконним обігом наркотиків; найбільша частка осіб, які залучені до незаконного обігу наркотиків – це молодь віком до 30-ти років; особливий характер зв'язків між суб'єктами в сфері незаконного обігу наркотиків⁶.

Незаконний обіг наркотичних засобів перетворився на комерційну індустрію, яка стала невід'ємною частиною злочинної економіки. Поширення наркотиків уже давно набуло організованих форм, і основна причина розквіту цього злочинного бізнесу полягає в його винятковій прибутковості. Важливо підкреслити, що жодний вид злочинної діяльності не може зрівнятися з наркобізнесом за рівнем прибутків.

Криміногенна обстановка, що склалася у сфері обігу наркотиків, несе загрозу не тільки економічним основам країни, але і генофонду України.

Особливу стурбованість в Україні викликає те, що кількість осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, поповнюється переважно за рахунок молоді. Дана думка підтверджується результатами досліджень, проведених в останні роки в Україні різними громадськими організаціями. Так, результати дослідження HBSC («Здоров'я та поведінка молоді, яка навчається»), проведеного в 2010 році, показують, що 16% всіх учнів у своєму житті мали досвід вживання марихуани або гашишу. Цей показник суттєво підвищується серед студентів професійно-технічних навчальних закладів (22%), порівняно із загальноосвітніми школами (10%), та знаходиться на одному рівні зі студентами вищих навчальних закладів I–II (19%) та III–IV рівнів акредитації (22%). За результатами дослідження ESPAD («Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин»), проведеного в 2011 році, 25,4% учнів мають досвід вживання наркотичних речовин (33,6% хлопців, 18,8% дівчат). З усіх наркотичних речовин, які вживає молодь, найбільш поширеними залишаються марихуана або гашиш⁷.

Слід зазначити, що незважаючи на появу в Україні синтетичних наркотиків, основним предметом злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, залишаються традиційні наркотичні засоби, вироблені з наркомістких рослин вітчизняного походження, таких як конопля та мак снотворний. Набуло значного поширення вживання лікарських препаратів, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини, у немедичних цілях. Зазначені психоактивні речовини найчастіше використовуються в наркопритонах.

Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

---

⁶Курс кримінології: Особлива частина : підручник : у 2 кн. / М. В. Корнієнко, В. Б. Романюк, І. М. Мельник та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ : Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.

⁷Національний звіт щодо наркотичної ситуації 2012 (дані 2011 року) для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності. Україна. Тенденції розвитку, поглиблений огляд з обраних тем / ДУ УММЦАН МОЗ України. – Київ, 2012 – 103 с.

вимагає від злочинців умисного поширення інформації про цю злочинну діяльність серед потенційних споживачів наркотиків з метою створення попиту на їх послуги та «товари». Для співробітників підрозділів протидії незаконному обігу наркотиків Національної поліції України (далі – ПНОН) джерелом інформації про існування на території оперативного обслуговування наркопритону служать заяви, скарги та повідомлення пересічних громадян, як правило, сусідів, які у більшості випадків проінформовані або здогадуються про діяльність наркопритон⁸.

Важливо відмітити, що визначення і усунення причин та умов що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, пов'язаних з організацією або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є важливою передумовою здійснення ефективної протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків.

У зв'язку з тим, що стан поширеності злочинів, пов'язаних з організацією або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів залишається досить високим та з метою покращення роботи органів Національної поліції України у цьому напрямку, була здійснена спроба у підготовці науково-методичних рекомендацій щодо виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень в умовах нового кримінального процесуального законодавства України.

Розділ 1.

Загальні правові питання розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

1.1. Кримінально-правова характеристика та особливості кваліфікації злочинів щодо організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Згідно ст. 49 Конституції України кожна людина має право на охорону здоров'я і держава повинна забезпечити їй це право. Забезпечення кримінально-правового захисту здоров'я людей здійснюється в межах, передбачених розділом XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів,

⁸Лисенко А. М. Характеристика криміногенної обстановки, пов'язаної з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / А. М. Лисенко, В. А. Ізотов // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 605–606.

психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» особливої частини Кримінального кодексу України.

Розділ XIII включає суспільно-небезпечні діяння, які за особливостями об'єкту посягання та характером і змістом об'єктивної сторони відносяться до двох категорій: це злочини у сфері обігу наркотичних засобів психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення.

Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – це злочин, передбачений ст. 317 Кримінального кодексу України (далі - КК). Він належить до суспільно небезпечних діянь, які посягають на здоров'я населення та систему заходів, розроблених для недопущення виникнення і поширення серед населення захворювань на наркоманію, а саме – злочинів, що посягають на встановлений порядок, спрямований на перекриття шляхів поширення наркоманії.

Відповідно до ст. 317 КК України, організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також надання приміщення з цією метою, - караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років. Ті самі дії, вчинені повторно або з корисливих мотивів, або групою осіб, або із залученням неповнолітнього, - караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з конфіскацією майна⁹.

Об'єктом злочину є здоров'я населення.

Об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 317 КК, утворюють такі альтернативні діяння:

1. організація місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;
2. утримання такого місця;
3. надання приміщення з цією метою.

Вчинення тих самих дій, але для вживання одурманюючих засобів, охоплюється складом злочину, передбаченого ст. 322 КК.

Місце для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотиків, психотропних речовин або їх аналогів (кублo, притон) характеризується такими ознаками: а) це житло (будинок, квартира, кімната, дача), а також інше приміщення, не призначене для проживання (гараж, сарай, склад, горище, підвал, землянка тощо); б) організатори чи особи, які утримують таке приміщення, призначили його для багаторазового незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів,

---

⁹ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

психотропних речовин або їх аналогів; в) воно систематично відвідується одними й тими ж або різними споживачами зазначених засобів або речовин.

Організація місця (кубла, притону) для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів полягає в діях однієї чи декількох осіб, що фактично призвели до його створення (наприклад, підшукуванні, найманні, пристосуванні, наданні приміщення для тривалого використання різними особами, готуванні пристроїв для вживання або виготовлення наркотиків чи психотропних речовин, підшукуванні та вербуванні клієнтів або співучасників, розробленні та готуванні конспіративних заходів).

Дії, пов'язані з організацією незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотиків, психотропних речовин або їх аналогів поза певним приміщенням (у лісі, на пляжі), не містять ознак даного злочину. Не вважається місцем (кублом, притоном) приміщення, де проживає сім'я, члени якої вживають наркотичні засоби. Водночас таким місцем можуть бути, наприклад, каюта члена екіпажу судна, купе провідника потягу.

Організаційна діяльність повинна бути спрямована саме на створення кубла (притону). Створення групи, що займається придбанням наркотиків та їх вживанням, придбання наркотичних засобів або психотропних речовин, збирання грошей для обладнання приміщення та інша допомога організаторові притону, що надається йому після створення останнього, повинна розглядатися як пособництво в утриманні місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 5 ст. 27, ст. 317). Якщо буде встановлено, що приміщення найняли, зайняли, пристосували тощо з метою створення кубла (притону), дії винної особи слід розцінювати як організацію місця та/або його утримання (за умови хоча б разового надання для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотиків, психотропних речовин або їх аналогів).

Організація вказаного вище місця вважається закінченою з моменту створення такого місця (організації кубла), незалежно від того, чи почало воно фактично діяти.

Утримання місця (кубла) проявляється у систематичному наданні певного приміщення для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Це система дій, спрямованих на підтримання його функціонування (матеріальне забезпечення, обслуговування клієнтів, здійснення заходів конспірації тощо). Той, хто утримує притон (кубло), може бути володільцем приміщення чи розпоряджатися ним на інших підставах. Послуги можуть надаватися за плату чи безоплатно як знайомим, так і незнайомим йому особам. Для кваліфікації не має значення джерело постачання наркотиків і психотропних речовин. Цю функцію можуть виконувати особа, що утримує притон, його відвідувачі, інші особи.

Під наданням приміщення, про яке йдеться у ст. 317, слід розуміти, забезпечення можливості одній або кільком особам використати хоча б один раз приміщення для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Відмінність між цією ознакою й утриманням вказаного вище місця полягає в тому, що у першому випадку особа не виконує комплексу дій, спрямованих на функціонування кубла (притону) наркоманів. На відміну від утримання місця (притону) надання приміщення з тією ж метою має, як правило, разовий, епізодичний характер.

Використання будь-якого приміщення, хоча б із злочинною метою (причому, для зберігання наркотиків, приховування слідів злочинів, пов'язаних з наркоманією), але не для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, не утворює складу злочину, передбаченого ст. 317.

Якщо особа, яка утримує місце (притон), вчиняє дії, що охоплюються складами інших, суміжних злочинів (викрадення наркотиків, психотропних речовин або їх аналогів, їх виготовлення чи збут, схилення до вживання наркотичних засобів або психотропних речовин тощо), вчинене потребує кваліфікації за сукупністю злочинів – за ст. 317 і за іншими відповідними статтями Особливої частини КК України. Якщо особа організувала, утримувала місце для вживання як наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, так і одурманюючих засобів, то такі діяння утворюють сукупність злочинів, передбачених ст.ст. 317 і 322 КК України.

Залежно від мети організації місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна виокремити:

1. Організацію місць для незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
2. Організацію місць для незаконного виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
3. Організацію місць для незаконного виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
4. Організацію місць для незаконного вживання, виробництва і виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Залежно від мети утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна виокремити:

1. Утримання місць для незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
2. Утримання місць для незаконного виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
3. Утримання місць для незаконного виготовлення наркотичних

засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

4. Утримання місць для незаконного вживання, виробництва і виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Залежно від мети надання приміщень для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна виокремити:

1. Надання приміщень для незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

2. Надання приміщень для незаконного виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

3. Надання приміщень для незаконного виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

4. Надання приміщень для незаконного вживання, виробництва і виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Організація чи утримання місця (надання приміщення) для незаконного вживання чи виробництва або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та створення або утримання місць розпусти і звідництва слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. ст. 317 і 302.

Суб'єкт злочину загальний. Якщо до вчинення цього злочину залучається неповнолітній (ч. 2 ст. 317), то його суб'єктом може бути лише особа, яка на момент вчинення злочину досягла 18-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом. Метою злочину є незаконне вживання, виробництво чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Вчинення злочину з корисливих мотивів утворює кваліфікований його вид (ч. 2 ст. 317).

Кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення його:

1. повторно;
2. з корисливих мотивів;
3. групою осіб;
4. із залученням неповнолітнього.

Повторність при вчиненні цього злочину можуть, зокрема, утворювати дії, які полягають в організації одного місця і в утриманні іншого, або коли поряд з цими діями вчиняється самостійний злочин – надається ще якийсь приміщення, яке ізольоване від кубла (притону) і не має його ознак.

Під корисливими мотивами слід розуміти мотиви одержання матеріальних вигод (отримання грошей чи будь-якого майна або придбання права на нього, отримання певних послуг, звільнення від особистих матеріальних витрат тощо).

Корисливий мотив при вчиненні цього злочину є домінуючим. Спонукаючою причиною виступає жадоба до збагачення з метою отримати

будь-яку матеріальну вигоду. Корисливий мотив проявляється також у випадках надання приміщення з метою організації або утримання місць для незаконного вживання наркотичних засобів та психотропних речовин, оскільки винувата особа бажає отримати матеріальну вигоду в самому широкому значенні.

Група осіб – це два або більше суб'єкти злочину, передбаченого ст. 317 КК України, які домовились взяти участь в організації або утриманні місць чи наданні приміщень для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Учасники такої групи можуть виконувати різні дії, наприклад, одні готувати приміщення, інші залучати клієнтів, тобто група осіб може діяти як за попередньою змовою, так і без такої.

Залучення неповнолітнього до організації або утримання місця, а так само до надання приміщення для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – це своєрідне втягнення такої особи у злочинну діяльність. При цьому використовуються послуги, можливості неповнолітнього (пошук ним приміщення, підшукування споживачів наркотиків, виконання інших доручень дорослого учасника злочину). У цьому разі неповнолітній, який досяг 16-річного віку, також є суб'єктом злочину. Залучення неповнолітнього до вчинення вказаних дій повністю охоплюється ч. 2 ст. 317 КК України і додаткової кваліфікації за ст. 304 КК України не потребує.

1.2. Причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів, передбачених ст. 317 КК України

Злочинність як явище зумовлюється комплексом причин і умов. Причинами злочинів є ті чинники (явища і процеси), які породжують злочинність як свій наслідок, а умови злочинів – це чинники (явища і процеси), які безпосередньо не породжують злочинність, але сприяють її виникненню, функціонуванню та розвитку, супроводжують її причини й полегшують настання суспільно небезпечних наслідків. При цьому одне й те саме явище чи процес може бути як причиною, так і умовою злочинів залежно від конкретних обставин. Причини й умови хоча й різні категорії, однак обумовлюють одне й те саме – детермінанти злочинності, які можна визначити як комплекс взаємодіючих чинників, які у різний спосіб обумовлюють існування злочинності.

З'ясування причин та умов злочину, передбаченого ст. 317 КК України, потребує врахування насамперед детермінант злочинів загалом і суспільно небезпечних діянь у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів зокрема. Причини та умови, що впливають на стан і динаміку вчинення організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, можна поділити на загальні та специфічні.

Загальні причини та умови злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Детермінанти злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, є похідними від загальних причин злочинності у нашій країні та взаємопов'язані з економічними, політичними, ідеологічними, морально-психологічними, демографічними процесами у державі. Вивчення причин злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, має важливе значення для глибокого пізнання об'єктивних джерел відповідного кримінального явища та для розроблення запобіжних заходів протидії цим злочинам. Зазначені детермінанти сприяють втягуванню осіб, що стають користувачами послуг наркопритону, у незаконне вживання наркотиків, а також організації та утриманню наркопритонів. Загальні причини та умови злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в свою чергу можна поділити на:

- економічні;
- медико-біологічні;
- соціальні;
- політичні;
- організаційно-управлінські;
- правові,
- морально-культурні.

Специфічні фактори і обставини, характерні саме для злочину, передбаченого ст. 317 КК України. Останні сприяють безпосередньо вчиненню злочинної діяльності особами, які організують та утримують наркопритони.

Проаналізуємо зазначені причини та умови в комплексі з акцентуванням особливої уваги на тих детермінантах, які мають безпосередній вплив на вчинення організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Економічні детермінанти. Системна економічна криза, неефективне або ситуативне проведення економічних реформ, нерозвиненість малого і середнього бізнесу призвели до загрозливо високого рівня безробіття та різкого майнового розшарування населення. Близько 90 % населення опинилось за межею бідності, а 2–3 % населення стали власниками майже усіх економічних ресурсів країни. Неможливість значної частини населення забезпечити свої матеріальні потреби та відсутність легальних альтернатив заробітку призводять до фактичного схиляння до заняття незаконними видами економічної діяльності, в тому числі й наркобізнесом.

На сьогоднішній день поширеність такого виду злочинів як організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, в першу чергу, зумовлено суттєвим перевищенням доходів від наркобізнесу

над легальним сектором економіки, високою рентабельністю такої діяльності, можливістю швидкого збагачення та отримання надприбутків. Таким чином під час прийняття особою рішення про здійснення злочинної діяльності щодо організації та утримання наркопритону основну мотиваційну роль відграє спроможність у такий спосіб отримувати значні матеріальні прибутки від надання послуг та збуту наркотиків.

Отримуючи прибуток від розповсюдження наркотичних засобів, особи, які організують або утримують місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, намагаються його не тільки збільшити, але й легалізувати. Для цього вони вступають у новий етап злочинної діяльності – тісного переплетіння різних протиправних і легальних операцій. Отримані за допомогою незаконної торгівлі наркотичних засобів кошти або використовуються ними для участі у підприємстві, придбання нерухомості, або відмиваються за допомогою фінансових операцій, вкладаються в акції чи інші цінні папери. Отриманий прибуток дозволяє не тільки вкладати нові кошти в незаконний обіг наркотиків чи фінансувати створення нових наркопритонів, але й використовувати кошти для забезпечення законного прикриття своєї діяльності чи участі у законній діяльності. Кошти, отримані від організації та утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів також використовуються для підкупу представників влади для забезпечення безкарної зазначеної протиправної діяльності.

У тих випадках, коли особа, що займається організацією або утримує місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, є наркозалежною, додатковою мотивацією організації наркопритону, окрім власне матеріального збагачення, стає також можливість одержання наркотиків для власного споживання. При цьому слід також зауважити, що отримання значних матеріальних прибутків у результаті вчинення аналізованої злочинної діяльності, для злочинців-наркоманів пов'язано з більшою безпекою щодо притягнення до кримінальної відповідальності, порівняно з вчинення інших видів злочинів з метою здобуття грошових коштів. Так, традиційними злочинами, які вчиняються наркозалежними особами, є злочини проти власності, такі як крадіжка, грабіж, розбій. Однак, стан здоров'я більшості наркозалежних осіб, які вчиняють злочини, передбачені ст. 317 КК України, який до того ж постійно погіршується, не сприяє вчиненню інших видів злочинів, особливо корисливо-насильницької спрямованості. Цей факт також впливає на прийняття особою рішення про початок вчинення розглядуваної злочинної діяльності щодо організації та утримання місць незаконного вживання наркотиків.

З іншого боку, слід звернути увагу на економічні причини та умови, які

сприяють наявності попиту на місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів з боку їх відвідувачів. Зазначені детермінанти є різними для відвідувачів з низькими і високими статками. Так, високий рівень забезпечення певних верств населення в окремих випадках спонукає їх до пошуку нових шляхів задоволення своїх потреб, які вони знаходять у наркотичних засобах, психотропних речовинах та їх аналогах. І навпаки, особи з низьким рівнем забезпечення в окремих випадках шукають шлях вирішення соціально-економічних проблем у наркотичних засобах, психотропних речовинах та їх аналогах¹⁰. Як правило, зазначені фактори зумовлюють попит на зазначені місця з боку відвідувачів з різним рівнем матеріальних статків.

Медико-біологічні детермінанти. Медико-біологічним підґрунтям широкої розповсюдженості злочину, передбаченого ст. 317 КК, є наркотична залежність організаторів, утримувачів і відвідувачів місць незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів як одна з найбільш небезпечних хвороб сьогодення. Наркоманія – це хвороба, викликана систематичним вживанням речовин, включених у список наркотиків, яка виявляється залежністю від них – психічною й фізичною¹¹; це важке прогресуюче захворювання, що руйнує волю й деформує відчуття. Наркотики викликають дисфункцію різних систем організму та грубе порушення соціальної адаптації. Паралельно з особистим розпадом розвиваються серйозні порушення на рівні органів і психіки. Зростаюча потреба в збільшенні дози може спричинити втрату контролю й смерть від передозування. На відміну від вживання алкоголю, який може спричинити лише таке захворювання, як алкоголізм, причому унаслідок систематичного й тривалого його вживання, наркотичні засоби неминуче викликають наркоманію, залежність від наркотиків, лише у наслідок декілька разового їх вживання. Наркоманія впливає на організм людини набагато сильніше, ніж алкоголізм. Вона практично не піддається лікуванню, тоді як алкоголізм лікується. Потреба населення в наркотичних засобах сприяє укріпленню розвинутої структури наркобізнесу, яка працює для задоволення цієї потреби. Відповідно на це орієнтовано й створення цілої системи зручних та доступних для будь-якого потенційного наркомана місць для вживання наркотичних засобів – житлових приміщень, завуальованих наркопритонів під видом салонів та клубів, найрізноманітніших місць, де можливо не тільки придбати наркотичні речовини, але й без остраху та з комфортом їх вжити.

¹⁰ Щирська В. С. Детермінанти організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / В. С. Щирська // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 3. – С. 171.

¹¹ Личко А. Е. Подростковая наркология / А. Е. Личко, В. С. Битенский. – М. : Медицина, 1991. – 301 с.

Останніми роками отримано дані про деяку роль патологічної спадковості наркоманії. Під час обстеження наркоманів досить часто виявляють спадкову обтяженість, від якої частково й залежить ризик виникнення наркотичної залежності, хоч це й не обов'язково. Ця обтяженість являє собою, передусім, біологічний ґрунт, здебільшого спадкові захворювання, у кращому разі – конституціональну схильність, природжені ознаки, що визначають характерні особливості майбутнього наркомана¹². Таким чином можна говорити про наявність також і медико-генетичних детермінант поширення злочинів, пов'язаних з вживанням та розповсюдженням наркотичних засобів.

Сприятливими медико-біологічними чинниками розповсюдження наркоманії та наркоторгівлі є також важкі захворювання, під час лікування яких застосовуються наркотичні препарати й може розвинутихся наркоманія.

У той же час слід зазначити, що лікування хворих на наркоманію на сьогодні є малоефективним. Факторами, що зумовлюють цю ситуацію, є низька кваліфікація лікарів-наркологів і психіатрів, лікувальних структур загалом; велика кількість нелегальних комерційних лікувальних установ, діяльність яких прихована від органів влади та громадськості грифом «конфіденційно», не зацікавлених у повноцінному лікуванні наркоманії; відсутність фахівців у сфері соціально-психологічної допомоги наркозалежним особам; застарілі засоби й методики лікування, відсутність взаємозв'язків між терапевтичним і соціально-психологічним впливом на пацієнта тощо.

Соціальні детермінанти. Наркоманія є не лише медичною, а й соціальною хворобою насамперед тому, що визначальними в її розвитку та поширенні є саме соціальні чинники. Особи, які зловживають наркотиками, прагнуть залучити до свого кола більшу кількість людей і перешкоджають виходу з цього середовища. Крім того, опитування працівників правоохоронних органів, які спеціалізуються у сфері боротьби з наркоторгівлею, засвідчує зацікавленість суб'єктів наркотичних злочинів у збереженні таємниці їх вчинення; взаємний інтерес від одержуваного результату як торговця наркотиками, так і наркомана; відсутність у кожного з них бажання і готовності взаємодіяти з правоохоронними органами; наявність між споживачами наркотиків та їх постачальниками особливих взаємовигідних і взаємозалежних відносин, що вимагають ретельної конспірації під страхом кримінального покарання для обох сторін¹³. Тому не випадково наркомани, які надходять до наркологічних лікарень, навіть у найтяжкому

---

¹² Раецька Л. В. Детермінанти поширення наркоманії в Україні / Л. В. Раецька // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – №17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./bozk/2007/17/text/g17_26.htm.

¹³ Пшеничний В. Г. Запобігання поширенню наркотизму в Україні (кримінологічна та кримінально-правова характеристика): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Пшеничний Валерій Григорович. – Київ, 2005. – С. 59–60.

стані, небезпечному для їх життя або здоров'я, як правило, не вказують джерел придбання наркотиків. І це мовчання пояснюється не будь-якими моральними принципами, честю, боргом або солідарністю, а найчастіше продиктовано страхом утратити вже налагоджене джерело одержання наркотичних засобів або стати жертвою розправи за його розголошення, недосконалістю організаційно-правових, кадрових, тактичних і матеріально-технічних заходів боротьби з наркотизмом. Необхідність подолання цієї тенденції очевидна, тому що без з'ясування фактичного стану наркотичної злочинності забезпечення виявлення латентних наркотичних злочинів стає досить проблематичним.

Різноманітні негативні соціальні ситуації й потрясіння також сприяють поширенню наркоманії. Чим гірше в країні люди забезпечені матеріально, житлом, харчуванням, роботою, медичним обслуговуванням, чим гірше вирішуються соціальні питання тощо, тим виразніше незадоволення, нервозність, напруженість, депресивні стани, невпевненість у завтрашньому дні, перевтома, заклопотаність. Нестійкі особи, які не вміють переносити життєві труднощі, шукають можливість штучно спричинити заспокоєння або збудження й вдаються до вживання наркотиків. Водночас попит населення в наркотичних засобах, психотропних речовинах, їх аналогах і прекурсорах породжує наркобізнес та зумовлює створення й функціонування місць незаконного виготовлення, виробництва та вживання таких речовин.

Розглядаючи вказані детермінанти, слід відмітити, що місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів не завжди виникають відразу як такі. Досить часто вони створюються спочатку для вживання тютюнових та алкогольних виробів, а в подальшому трансформуються в місця для вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Поряд із вживанням наркотичних засобів зростають масштаби залучення населення до вживання таких негативних речовин, як тютюнові вироби й алкогольні напої. У молодіжному середовищі курять не менше 50% юнаків і дівчат, причому інтенсивність їх залучення до цієї категорії населення стрімко зростає. Стало масовим вживання спиртних напоїв, зокрема пива. Між тим загальновідомо, що куріння тютюну й пияцтво середнаселення – найважливіший крок на шляху до вживання наркотичних речовин.

На рівень поширення наркоманії суттєво впливають механізми загального соціального контролю, до яких належать суспільство, мікросоціальне середовище (професійне оточення, коло знайомих і друзів, сім'я). Для виявлення правоохоронними органами діючих наркопритонів надзвичайно важлива активна та дієва допомога населення. В основному, судова практика розглядає аналізовані злочини, коли через наркопритони пройшли вже сотні, а іноді й тисячі осіб, в тому числі такі, що набули наркотичного досвіду та стали наркоманами. Разом з тим, сусіди вказаних осіб, родичі, близькі та

сторонні люди нерідко спостерігають за постійним функціонуванням таких місць, однак не виявляють громадянської позиції, не реагують на підозрілу антисоціальну поведінку вказаних осіб та не повідомляють про неї до відповідних інстанцій. Без допомоги громадськості правоохоронні органи навряд чи спроможні припиняти такі злочини швидко та ефективно через їх вже зазначену специфічну завуальованість та високу латентність. Таким чином, послаблення соціального контролю також веде до поширення наркоманії.

Політичні детермінанти. Не останнє значення у поширенні незаконної організації та утримання наркопритонів відіграють прорахунки в політичній сфері. До політичних детермінант злочину, передбаченого ст. 317 КК України, відносять прорахунки в політиці реформування держави і суспільства (помилкова ідеологія реформ), повільний розвиток політичної структури та свідомості суспільства, політична нестабільність, яка, зокрема, проявляється у нестабільності існуючих політичних інститутів; розгалуженість політичної системи та наявність великої кількості політичних партій і, відповідно, слабкість та нерозвиненість місцевого самоврядування, дисбаланс функцій та повноважень гілок влади, який породжує викривлення суспільних відносин у функціонуванні владних структур, що не може негативно не позначитися на виконанні владними інститутами своїх функцій, а зрештою – і на результатах їх діяльності¹⁴. Така ситуація, крім всього іншого, створює сприятливі умови для зловживання владою, прийняття неправових і незаконних рішень та породженню наркобізнесу. Іншими несприятливими політичними чинниками слід визнати нерішучість і непослідовність у проведенні суспільних перетворень, безсистемне і нерішуче впровадження демократичних засад у різні сфери суспільного життя; відсутність ефективного парламентського та громадського контролю за діяльністю вищих посадових осіб виконавчої гілки влади, у тому числі керівників правоохоронних структур, що здійснюють контроль за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; відсутність належної політичної волі щодо системної протидії злочинам, пов'язаним з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, яка проявляється, зокрема, у безсистемному підході до створення законодавчої бази, допущення недоліків у формуванні та реалізації антинаркотичної політики; недостатню визначеність, непослідовність і неналежну наукову обґрунтованість здійснюваної антинаркотичної політики.

Окрім того, як вже зазначалося, нерідко підтримка політичних сил здійснюється за рахунок коштів, отриманих злочинним шляхом, зокрема від незаконного обігу наркотиків, що призводить до фактичного зрощування владних структур та наркобізнесу.

Організаційно-управлінські детермінанти. Зазначені чинники широкого

---

¹⁴ Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навч. посіб. – К. : Вид. Паливода А. В., 2006. – 243 с.

розповсюдження такого злочину як організація та утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, пов'язані з неспроможністю держави у побудові ефективної системи протидії незаконному обігу наркотиків та відсутністю системи суворого контролю за органами, які зобов'язані виконувати вищезгадані функції. До найбільш загальних детермінант у цій сфері слід віднести недосконалу систему організації влади, неефективність державного управління як один з основних факторів криміналізації суспільства, недостатню роботу з громадськістю, відсутність з боку Національного банку України ефективного контролю над комерційними банками щодо утримування на рахунках, з подальшою легалізацією, коштів, отриманих від незаконного обігу наркотиків тощо.

До спеціальних організаційно-правових детермінант злочину, передбаченого ст. 317 КК України, відносять неефективність та високий рівень корумпованості правоохоронних органів, що організують та здійснюють у повному обсязі виявлення, запобігання та розслідування цього виду злочину, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Опосередковано про високий рівень корупції свідчить той факт, що механізм вчинення більшості злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, вимагає, щоб у їх вчиненні були задіяні декілька осіб (виробники, споживачі, нарко-кур'єри, особи, які займаються культивуванням наркомістких рослин), що сприяє витоку інформації про злочин та відповідно ефективній боротьбі з ними. Разом із тим, на практиці в сучасній Україні не спостерігається будь-якого значного зменшення рівня злочинності у розглядуваній сфері та кількості осіб, які вживають наркотики у немедичних цілях.

Крім того, існуюча система критеріїв оцінки діяльності підрозділів ПНОН також не сприяє ефективній боротьбі з незаконним обігом наркотиків, у зв'язку з тим, що вона базується на кількісних показниках без урахування реальної криміногенної обстановки на території обслуговування. Так, під час анкетування оперативних працівників підрозділів ПНОН, 96 % опитаних осіб зазначили, що керівники підрозділів ПНОН до прийняття чинного КПК України вимагали від них виявити на місяць не менш двох кваліфікованих видів злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, а саме: їх збутом, організацією або утриманням місць для незаконного вживання наркотиків, їх виробництва чи виготовлення тощо. При цьому керівництво ПНОН вимагало від своїх підрозділів виявлення злочинів за рік з наростаючим підсумком, тобто, загальна кількість розкритих злочинів у поточному році повинна була перевищувати таку кількість за попередній рік, або як мінімум, бути рівною

ій¹⁵. Виникає питання, якщо в Україні постійно здійснюється боротьба з наркоділками, то чому незаконний обіг наркотиків як і раніше має таке значне розповсюдження?

Як зазначають А.М. Лисенко, В.А. Ізотов, причину виникнення такої ситуації можна розглянути на наступному прикладі: у випадку, якщо керівник територіального підрозділу ПНОН прийме рішення про проведення заходів щодо притягнення до кримінальної відповідальності усіх оптових збувальників макової соломи на території обслуговування (про діяльність яких у більшості випадків поінформовані працівники ПНОН), то в подальшому його підрозділ залишиться без необхідної для виконання плану кількості показників. Причина полягатиме в тому, що кількість злочинів, що вчиняються у цій сфері, впаде в кілька разів. Як наслідок, такий керівник буде притягнений до дисциплінарної відповідальності. Це є однією з причин виникнення фактів корупції та зловживання владою з боку працівників ПНОН, яким набагато вигідніше за таких умов, щоб на території обслуговування існувала розгалужена мережа наркозбувальників, з яких можна отримувати хабарі та оперативну інформацію, необхідну для виявлення потрібної кількості злочинів¹⁶. Таким чином ще однією умовою існування розгалуженої системи місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є небажання та «недоцільність» викриття зазначеної злочинної діяльності спеціалізованими підрозділами правоохоронних органів.

Серед гострих проблем у реалізації державних організаційно-управлінських заходів щодо протидії організації та утриманню місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та наркотизму слід також виокремити недосконалість профілактичної роботи серед молоді та в освітніх закладах. Органи управління освітою та освітні заклади відчувають постійний брак необхідної інформації, фінансових та кваліфікованих кадрових ресурсів для організації повноцінної профілактичної роботи. Як наслідок у низці освітніх закладів відсутня комплексна система антинаркотичної профілактики. На сьогодні домінуючим залишається інформаційно-просвітницький підхід до рішення проблем профілактики зловживання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів серед дітей та молоді з акцентуванням уваги на негативних наслідках наркоманії. Не на відповідному рівні знаходиться стан й інди-

---

¹⁵ Лисенко А. М. Характеристика криміногенної обстановки, пов'язаної з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / А. М. Лисенко, В. А. Ізотов // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 605–606.

¹⁶ Лисенко А. М. Характеристика криміногенної обстановки, пов'язаної з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / А. М. Лисенко, В. А. Ізотов // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 605–606.

відуальної профілактичної роботи з учнями та вихованцями освітніх закладів, які мають проблеми, пов'язані зі зловживанням наркотиків. Особливу занепокоєність викликають безпритульні неповнолітні, які найчастіше стають потерпілими від втягнення до вживання зловживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Зазначені проблеми слід вирішувати на загальнодержавному рівні шляхом впровадження відповідних урядових програм.

Окрему увагу слід приділити недосконалій та непродуманій організації державної стратегії щодо інформування суспільства про надзвичайно високу небезпечність вживання наркотичних речовин та формування несприятливого іміджу злочинців, які займаються організацією та утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. У першу чергу це стосується негативної ролі засобів масової інформації у цій сфері. Так останні застосовують необмірковані та психологічно неграмотні методи подачі інформації щодо стану наркотичної злочинності в Україні, наприклад, опублікування даних про високі доходи наркоторгівців, великої ринкової вартості конфіскованих наркотичних засобів, легке та швидке збагачення шляхом не виготовлення наркотиків, а підбурювання до їх вживання, у тому числі шляхом надання такої можливості у зручних для потенційного наркомана формах. Така своєрідна «реклама» дає прямий поштовх до дій нестійкими маргінальним соціальним елементам, які намагаються отримати фінансову вигоду будь-яким швидким, у тому числі злочинним шляхом. При цьому слід відмітити, що забороні на розповсюдження подібних даних у засобах масової інформації присвячено низку міжнародних актів, положення яких на сучасному етапі ігноруються.

Правові детермінанти. Правові причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів, передбачених ст. 317 КК України, лежать у площині недосконалого правового забезпечення протидії цьому злочину та поширеного правового нігілізму як з боку публічних посадових та службових осіб, так і з боку інших суб'єктів правовідносин, включаючи громадян. Безсистемна, у багатьох випадках науково необґрунтована, зміна законодавства у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а в деяких випадках, навіть, прийняття законів та інших актів законодавства для задоволення особистого чи корпоративного інтересу фактично знижують ефективність правозастосовної практики в цілому і самого механізму кримінального переслідування за вказані злочини. Так, наприклад, на думку В.С. Щирської недосконалістю законодавства про кримінальну відповідальність є те, що в КК України не визначено основні терміни і поняття, що використовуються у кваліфікації злочину, передбаченого ст. 317 КК, зокрема «місце для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»,

«організація місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів», «утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів». Водночас тлумачення цих термінів у постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» не відповідає потребам слідчої та судової практики¹⁷. Таким чином зазначена правова норма потребує законодавчого вдосконалення з врахуванням слушних пропозицій науковців.

Морально-культурні детермінанти. Рівень культурного розвитку та моральності суспільства є безпосередніми чинниками, що впливають на вчинення злочинів, пов'язаних з вживанням та розповсюдженням наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів.

Сьогоднішнє зростання злочинності, в тому числі і у сфері незаконного обігу наркотиків, зумовлено об'єктивними чинниками ідеологічного вакууму, який виник в пострадянських країнах на початку 90-х років. Молоде покоління початку і середини 90-х років є на сьогоднішній день найкриміногеннішим, що обумовлено негативними ідеологічними і економічними умовами, які склалися в країні, коли у його представників починали формуватися моральні і духовні установки, орієнтація життєвих позицій. Проте, суттєво не змінено становище в ідеологічній сфері і сьогодні. Залишаються не розробленими загальнодержавні ідеологічні програми щодо орієнтації молоді на здоровий спосіб життя. Актуальними є питання організації дозвілля, відпочинку та зайнятості молоді, забезпечення фінансування дитячого і молодіжного спорту. Замість організованого дозвілля певна частина молоді наслідує західні ідеологічні рухи анархічного протесту (хіпі, рокери тощо), у середовищі яких споживання наркотиків є складовою повсякденного способу життя, що підвищує ризик не тільки до втягнення до споживання наркотиків, а також до організації притонів для їх вживання, участі у підтриманні їх функціонування.

Питання організації дозвілля відноситься до затратної сфери суспільства, тому рівень економічного розвитку останнього більшою мірою обумовлює стан реалізації програм, спрямованих на організацію культурного відпочинку та творчого розвитку молоді. В сучасних умовах реалізація потреб в культурному дозвіллі обмежена загальною комерціалізацією цієї сфери суспільного життя та відсутністю коштів у більшості неповнолітніх на такі цілі. Саме цим пояснюється той факт, що 70 % підлітків та молоді вимушені задовольнятися соціально пасивними формами дозвілля –

---

¹⁷ Щирська В. С. Детермінанти організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / В. С. Щирська // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 3. – С. 171.

зустрічами з однолітками на вулиці, переглядом телевізійних передач, відео, прослуховуванням музики, грою на комп'ютері та спілкуванням в соціальних мережах. Через нестійкість дитячої та підліткової психіки і їх соціальних установок зазначена категорія осіб особливо схильна до впливу засобів масової інформації, які пропагандують насильство, статеvu свободу, романтизм злочинного життя. Мультиплікаційні фільми, на яких виховуються сьгоднішні діти складаються зі сцен насильства, вбивств, крові, зброї. Не зайнята і неорганізована молодь кидається на пошук побаченого у фільмах романтичного і веселого життя, в якому наркотики займають чи не найперше місце. Таким чином відсутність духовного виховання молоді, цілеспрямованого формування у них позитивних моральних цінностей сприяє загостренню кризи духовності та спрямуванню культурно нерозвиненої молоді на вчинення злочинів, пов'язаних з наркоманією, в тому числі на організацію та утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Таким чином, усі, наведенні вище причини та умови, створюють у своєї сукупності сприятливе підґрунтя для вчинення та поширення в Україні організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

1.3. Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 317 КК України

Успішне розслідування кримінальних правопорушень у цілому залежить від того, наскільки оперативно та якісно проведені першочергові слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, яка доказова база зібрана слідчими та оперативними підрозділами на початковому етапі досудового розслідування.

Речовими доказами вважаються матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Якщо документи містять перелічені ознаки – вони також вважаються доказами (ст. 98 КПК України).

Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Відповідно до Кримінального процесуального законодавства України (ст. 91 КПК) у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші

обставини вчинення кримінального правопорушення);

- винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

- обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

- обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру¹⁸.

З урахування вимог законодавства та на підставі вивчення слідчої практики зазначимо, що під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 317 КК України «Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» підлягають установленню такі обставини:

1. Чи мав місце факт організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, якщо так, то як слід його кваліфікувати.

2. Де, коли, у який спосіб і за яких обставин учинено кримінальне правопорушення, щодо організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

3. Хто конкретно вчинив це кримінальне правопорушення, чи притягувалася раніше ця особа до кримінальної (адміністративної) відповідальності за аналогічні діяння, коли; наявність обставин, що обтяжують та/або пом'якшують покарання.

---

¹⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Кримінальне правопорушення учинено однією особою чи групою осіб, який склад групи, які дії вчинив кожний зі співучасників і яка роль кожного; хто є організатором.

5. Яка кількість наркотичних засобів вилучена і до якого виду наркотиків вони належать.

6. Яким способом виготовлені наркотичні засоби та яке устаткування при цьому використовувалось.

7. Що було сировиною для приготування наркотичних засобів, звідки її поставляли.

8. Чи мало місце залучення неповнолітніх і дорослих осіб у немедичне споживання засобів, що містять наркотики.

9. Які джерела придбання наркотичних засобів, шляхи та способи їх поширення; за якою ціною були придбані і продавалися ці засоби або речовини.

10. Чи не супроводжувалось кримінальне правопорушення, щодо організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, учиненням інших злочинів, якщо так, то яких саме.

11. Які обставини сприяли вчиненню цього кримінального правопорушення.

Якщо під час досудового слідства буде встановлено, що до організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів було залучено неповнолітню особу, то крім обставин, передбачених статтею 91 Кримінального процесуального кодексу України, повинні також з'ясовані:

1. Повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними.

2. Ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння.

3. Умови життя та виховання неповнолітнього.

4. Наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Слід зазначити, що залучення неповнолітнього – це фактичне втягнення його дорослим в злочинну діяльність, а саме організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. У цьому випадку неповнолітній, який досяг 16 років, також є суб'єктом злочину. При цьому використовуються послуги, можливості неповнолітнього (пошук ним

приміщення, підшукування споживачів наркотиків, виконання інших доручень дорослого учасника злочину). Залучення неповнолітнього до вчинення зазначених дій повністю охоплюється ч. 2 ст. 317 КК і додаткової кваліфікації за ст. 304 КК України не потребує¹⁹.

З урахуванням специфіки відповідальності неповнолітніх, законодавством передбачені додаткові гарантії встановлення істини, охорони прав і законних інтересів неповнолітніх, а саме:

- в кримінальному провадженні за участю неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого обов'язково беруть участь батьки або інші його законні представники (ст. 488 КПК України);

- до неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених, крім запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК України, може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються у дитячій установі – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ст. 493 КПК України).

- ст. 492 КПК України передбачає специфіку застосування таких запобіжних заходів, як затримання та тримання під вартою. При поставленні вироку, крім питань, зазначених у ст. 368 КПК України, суд зобов'язаний врахувати норми ст.ст. 498-502 КПК України, які присвячені застосуванню примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності.

- Кримінальний процесуальний Кодекс України передбачає спеціальну підставу для закриття кримінального провадження судом – у зв'язку із застосуванням примусових заходів виховного характеру, передбачених ч. 2 ст. 105 КК України (п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України).

Важливо також зазначити, що прокурор, слідчий суддя, суддя, які здійснюють провадження щодо неповнолітнього, повинні мати необхідні знання особливостей такого провадження з тим, щоб, як і слідчий, здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим і психологічним особливостям, вживати всіх можливих заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього, зокрема:

- винесення розпорядження про роздільне тримання у місцях попереднього ув'язнення неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) і дорослих та інших співучасників вчинення кримінального правопорушення (ст. 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення»)²⁰;

---

¹⁹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Прищук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-те вид., переробл. та доповн.]. – Київ : Юрид. думка, 2008. – 1216 с.

²⁰ Про попереднє ув'язнення: закон України від 30.06.1993 № 3352-ХІІ [Електронний ресурс] : редакція від 15.01.2015 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>.

- винесення постанови (ухвали) про забезпечення безпеки неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) (ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»)²¹;

- обертання неповнолітнього від негативного впливу на нього з боку інших осіб під час здійснення слідчим одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК України);

- забезпечення участі у допиті неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого законного представника, педагога чи психолога, а в разі необхідності – лікаря (ст. 491 КПК України).

У кримінальному провадженні щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, зокрема, організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, участь захисника є обов'язковою з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів, у тому, що особа є повнолітньою (п. 1 ч. 2 ст. 52 КПК України)²².

Необхідно зазначити, що неповнолітні підозрювані, обвинувачені згідно з п. 7 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року є суб'єктами права на безоплатну правову допомогу²³.

Так, на підставі Положення, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 2 липня 2012 року № 967/5 з 1 січня 2013 року на обласному рівні почали діяти Центри з надання безоплатної вторинної допомоги. Серед інших правових послуг, які мають право надавати подібні Центри, – забезпечення участі захисника при проведенні досудового розслідування та розгляду кримінальних проваджень у суді у випадках, коли участь захисника є обов'язковою відповідно до положень КПК України, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений не може запросити захисника через відсутність коштів чи з інших суб'єктивних причин.

Тому, якщо для захисту неповнолітнього не було залучено (запрошено) захисника, то відповідно до ч. 2 і 3 ст. 49 КПК України, слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя чи суд постановляє ухвалу, якою доручає Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у

²¹ Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : закон України від 23.12.1993 № 3782-ХІІ [Електронний ресурс] : редакція від 19.11.2012. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.

²² Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

²³ Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI [Електронний ресурс] : редакція від 02.02.2014. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

кримінальному провадженні. Постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката є обов'язковою для негайного виконання.

Отже, наявність особливого провадження у справах про злочини із залученням неповнолітніх, зокрема організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, зумовлена необхідністю встановленні істини у кримінальних провадженнях для справедливого їх вирішення, тим самим забезпечуючи належний правовий захист неповнолітнього обвинуваченого.

При розслідуванні кримінальних правопорушень, щодо організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, велику увагу слід приділяти початковому етапу розслідування, бо саме на цьому етапі виконується великий обсяг роботи пов'язаний з пошуком, виявленням і закріпленням доказів. Для вирішення цих завдань необхідно проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, а також інші заходи, послідовність яких залежить від слідчої ситуації, що склалась.

У зв'язку з цим, головним напрямком діяльності слідчо-оперативної групи є збір і грамотне процесуальне закріплення доказів причетності особи або групи осіб до вчиненого злочину, встановлення всіх обставин, важливих для повного і об'єктивного розслідування кримінального правопорушення.

Таким чином, для встановлення обставин, які потребують доказуванню у кримінальних провадженнях щодо організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» під час досудового розслідування необхідно проведення комплексу наступних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а саме: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою або місцем; аудіо-, відеоконтроль особи; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; огляд місця події (безпосередньо наркопритону чи нарколабораторії); обшук в приміщенні та особистий обшук затриманих у ньому осіб; освідування затриманих осіб; призначення судово-медичної експертизи з метою з'ясування наявності наркотичних речовин в крові; проведення обшуків за місцем проживання затриманих; допит затриманих осіб, а також їх рідних, близьких, знайомих і т.п.; призначення інших експертиз в залежності від ситуації (такими можуть бути: експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів судово-фармакологічна, дактилоскопічної та ін.).

1.4. Профілактика діянь пов'язаних із організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Особливістю здійснення профілактичних дій щодо організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів полягає в тому, що найчастіше ця робота має виконуватися у рамках загальної протидії незаконному обігу наркотиків та психотропних речовин.

Дуже рідко зазначений злочин розглядається щодо особи ізольовано і не пов'язаний із іншими родовими протиправними діями: незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів, схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів тощо.

Організація місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів як спосіб вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України може полягати в таких діях:

- підшукуванні, найманні, пристосуванні, облаштуванні приміщень або інших місць;
- виготовленні пристроїв для вживання, виробництва та виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин;
- придбанні наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;
- підшукуванні та залученні клієнтів (споживачів);
- найманні обслуги для обслуговування таких місць;
- підшукуванні та залученні співучасників;
- розробленні, підготовці та вживанні конспіративних заходів.

Отже, мета профілактичної роботи має бути спрямована перш за все на виявлення зазначених дій та недопущення їх настання, створення таких умов, при яких ці протиправні дії не відбудуться або швидко стануть доступні працівникам правоохоронних органів. Також під час здійснення загальних профілактичних заходів щодо складу інших злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, можливий опосередкований вплив на недопущення вчинення протиправних дій передбачених статтею 317 Кримінального кодексу України.

Взагалі профілактична діяльність щодо вчинення правопорушень в сфері незаконного обігу наркотиків та психотропних речовин підрозділяється на 2 складові:

1. Загальна профілактика, що включає заходи щодо виявлення та усунення причин і умов, що сприяють виникненню і здійсненню протиправних діянь.

2. Індивідуальна профілактика у відношенні конкретних осіб, які ведуть антигромадський спосіб життя, скоюють правопорушення з наркотиками або стоять на межі зловживання наркотичними засобами.

Загальна профілактика

Діяльність органів Національної поліції України щодо загальної профілактики полягає у виявленні специфічних криміногенних обставин, що сприяють вчиненню злочинів в сфері незаконного обігу наркотиків та психотропних речовин, з подальшим здійсненням заходів з припинення або зменшення впливу зазначених обставин.

Основною метою зазначених напрямів загальної профілактики є формування громадської думки, спрямованого на неприйняття наркотиків, пропаганда здорового способу життя, відмови від їх споживання особами що встигли долучитися до наркотиків.

Роз'яснювальна робота органів Національної поліції України з населенням проводиться в наступних формах:

- виступ у засобах масової інформації;
- регулярні зустрічі та бесіди з різними групами населення;
- інформування представників органів влади про наркоситуацію і заходи, що вживаються органами Національної поліції України у боротьбі з незаконним обігом наркотиків;
- поширення наочних посібників по боротьбі з наркотиками;
- надання методичної допомоги педагогічним колективам шкіл, інших навчальних закладів у питаннях висвітлення наркоситуації, організації антинаркотичної пропаганди серед учнів, навчання способам розпізнання споживачів наркотиків;
- участі у проведенні круглих столів, дискусій, анкетування з виявлення відносин певних груп населення до проблеми ефективності антинаркотичних заходів;
- проведення роботи з інформування населення про адміністративну та кримінальну відповідальність осіб, що потрапляють під законодавство у сфері незаконного обігу наркотиків, а так само про можливість повідомлення конфіденційної інформації на номери «телефонів довіри» організацій і відомств, які здійснюють діяльність з профілактики незаконного вживання наркотичних засобів та психотропних речовин;
- організація та проведення разом із іншими органами та громадськими організаціями профілактичних заходів серед підлітків на кшталт: «Скажемо наркотикам ні»; «Фізична культура і спорт проти наркотиків»; «Молодь проти наркотиків»; «Розкажи, де торгують смертю».

За кожним фактом виявлення й вилучення наркотичних засобів і психотропних речовин співробітникам органів Національної поліції України необхідно проводити комплекс слідчих (розшукових) дій, спрямованих

на виявлення джерел постачання та каналів надходження наркотиків в незаконний оборот, припинення злочинної діяльності осіб, котрі займаються їх виготовленням, контрабандою, збутом, організацією місць для їх вживання тощо.

Для встановлення місць вживання та виготовлення наркотиків слід активно використовувати оперативні підрозділи, які проводять розвідувально-пошукові заходи у місцях концентрації осіб, які мають оперативний інтерес, і в місцях споживання наркотичних засобів.

При цьому слід пам'ятати, що особи, які займаються організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можуть бути як наркомани, так і люди, які коли-небудь споживали наркотики. Особливість їх діяльності є в тому, що вони надають іншим особам своє житлове приміщення для споживання наркотиків з різних мотивів: матеріальна зацікавленість, отримання винагороди, приятельські послуги, бажання споживати наркотичні засоби за допомогою відвідувачів тощо.

Ці особи зазвичай, вживають конспіративних заходів щоб, по-перше, уникнути притягнення до кримінальної відповідальності, по-друге, стати жертвою злочину із боку наркоманів та інших злочинців. Вони часто намагаються не конфліктувати з новими сусідами, мають певне коло відвідувачів, із недовірою ставляться до нових осіб.

Важливу роль в отриманні інформації про місця вживання наркотичних засобів відіграють лікувальні заклади. Отже, співробітникам органів Національної поліції України слід налагоджувати взаємодію із:

- станціями «швидкої допомоги», токсикологічними, травматологічними, реанімаційними пунктами та відділеннями в цілях отримання інформації про осіб, що надходять до них у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;
- лікувально-реабілітаційними установами, що володіють відомостями про споживачів наркотиків, виявлених при медичному обстеженні, диспансеризації населення;
- медичними комісіями військкоматів, що виявляють неповнолітніх, які споживають наркотичні засоби без призначення лікаря;
- медичними пунктами навчальних закладів, які володіють інформацією про учнів, схильних до споживання наркотиків.

У профілактиці організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів велику роль відіграють дільничні офіцери поліції.

Зміст заходів, що можуть проводитися територіальними підрозділами Національної поліції України в рамках протидії незаконному обігу наркотиків та утриманню місць їх вживання та виготовлення може бути наступним:

1. Проводити зустрічі з представниками житлово-комунальних служб, об'єднань власників багатоквартирних будинків тощо з метою отримання

інформації про житлові приміщення, що використовуються для споживання наркотичних засобів і психотропних речовин.

2. Здійснювати поквартирні обходи з метою отримання інформації про житлові приміщення, що використовуються для споживання наркотичних засобів і психотропних речовин та встановлення осіб, які залучають інших осіб у діяльність пов'язану з незаконним обігом наркотиків.

3. Перевірити осіб, які перебувають на профілактичному обліку в органі внутрішніх справ, на предмет зберігання та споживання наркотичних засобів, а так само надання приміщень для їх споживання. Проводити з ними профілактичні та довірчі бесіди.

4. Організувати перевірки отриманої інформації про приміщення, використовувани для споживання наркотичних засобів. Вживати заходів до припинення їх діяльності.

5. Організувати проведення заходів у місцях проведення дозвілля і скупчення молоді, заміських дитячих оздоровчих закладах на предмет виявлення місць вживання наркотичних засобів, психотропних і токсичних речовин, у тому числі неповнолітніми та документування фактів, пов'язаних із вживанням та розповсюдженням наркотиків.

6. Організувати проведення в навчальних закладах профілактичних бесід про відповідальність за вчинення правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків.

Індивідуальна профілактика

Мета індивідуальної профілактики – вжити вичерпних заходів для того, щоб особи не долучалися до наркотиків або відмовилися від їх вживання. Успіх профілактики залежить від об'єктивного аналізу мотивів вживання особою наркотиків, факторів соціального середовища, що роблять на неї негативний вплив і можливостей їх усунення або згладжування їх впливу.

Індивідуальна профілактика щодо складу злочину передбаченого статтею 317 Кримінального кодексу України також полягає у застосуванні заходів впливу на:

- осіб, що вживають наркотики та можуть надавати свої приміщення для вчинення протиправних дій;
- власників домоволодінь, квартир, які можуть надавати приміщення в оренду;
- батьків, опікунів, близьке оточення неповнолітніх, які входять до так званих «груп ризиків».

Заходи індивідуального профілактичного впливу можуть включати в себе:

- відвідування особи за місцем проживання, проведення з нею бесід;
- здійснення спільної роботи з медичними установами, навчальними або трудовими колективами, громадськими організаціями;
- виявлення джерел придбання наркотичних засобів;

- виявлення впливу і нейтралізація негативного впливу на підлітків з боку дорослих осіб, однолітків з антигромадською спрямованістю поведінки, проведення профілактичних бесід.

При проведенні профілактичної роботи з неповнолітніми велику увагу слід приділити їх безпосередньому оточенню, друзям, групі підлітків в якій він проводить свій вільний час, адже серед таких осіб можуть бути особи, що можуть схилити оточення до вчинення злочинів та інших правопорушень, зокрема у сфері обігу наркотичних та психотропних засобів.

Проводячи групову та індивідуальну профілактику треба якнайкраще вивчити специфіку проблем (соціальних, медичних, психологічних, юридичних), пов'язаних з наркотиками; заздалегідь продумати найраціональнішу форму обговорення питань (тобто таку форму, яка найбільш підходить для конкретної аудиторії в значенні сприйняття і активного залучення всіх присутніх в обговоренні);

Треба враховувати вікові особливості аудиторії, чітко визначити тему, коло і рамки питань, що підлягають обговоренню з тим, щоб це не вилилося у спробу охопити неосяжне; подбати про наочність підтримку і методичне забезпечення (фільми, слайди, аудіозаписи, плакати і т.д.), що несуть додаткову інформацію.

Необхідно уникати голосливих тверджень і констатацій, залякувань і погроз. Це може привести до небажаного ефекту відторгнення слухачами всієї подальшої інформації. Не приховувати свого ставлення до наркоманії, але робити це треба ненав'язливо і доречно. Надмірно часте підкреслення свого ставлення може породити думку про упередженість і залякати аудиторію.

В основу доказів повинно бути закладено два принципи: оригінальність і доцільність. Надати можливість усім присутнім брати активну участь в обговоренні, тобто висловлювати свою думку і визначитися, які вони вчинять у тій або іншій ситуації. Досвід свідчить, що найбільший ефект на концентрацію уваги аудиторії і запам'ятовування матеріалу дають факти з особистої практики або пов'язані з життям міста, району, області.

Зміст таких бесід на початковому етапі виховного процесу повинен обов'язково включати роз'яснення існуючого законодавства, спрямованого на боротьбу з розповсюдженням наркоманії. Особливу увагу має бути приділено роз'ясненню наслідків наркоманії.

Індивідуальну бесіду необхідно будувати на основі глибокого вивчення особливостей особи, віку, характеру, звичок. Вона повинна бути простою і дохідливою. Важливою умовою є встановлення психологічного контакту; розкриття внутрішнього світу особи; виявлення її соціально корисних інтересів і захоплень. Для забезпечення двостороннього діалогу слід чітко формулювати і максимально деталізувати питання, що задаються, висловлювати їх в доступній співрозмовнику формі.

У складі злочину передбаченого статтею 317 Кримінального кодексу України фігурують неповнолітні, що можуть залучатися до організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Тому особливої актуальності набувають питання здійснення індивідуальної профілактичної роботи з такими особами.

Найбільш поширена форма профілактичного впливу це бесіда. Зміст розмов на початковому етапі обов'язково має включати наступне: роз'яснення чинного законодавства, спрямованого на боротьбу з поширенням наркоманією; наслідків зловживання наркотиками. У ході бесіди необхідно дати рекомендації, побажання, оцінити характер проступків неповнолітнього, намітити інші форми впливу на його поведінку, важливо використання позитивних прикладів з реального життя, які потрібно зіставляти з його поведінкою.

Розділ 2.

Організаційно-тактичні основи оперативно-розшукової діяльності щодо боротьби з організацією або утриманням наркопритонів

2.1. Виявлення фактів вчинення організації або утримання наркопритонів

Організація та утримання наркопритону відносяться до латентних злочинів, головним способом боротьби з якими є їх виявлення під час їх вчинення з наступною фіксацією злочинних дій винних осіб, тобто їх документуванням. Водночас, слід акцентувати увагу на тому, що виявлення зазначених злочинів здійснюється саме на стадії їх вчинення, оскільки під час вивчення кримінальних справ та матеріалів кримінальних проваджень, порушених за ст. 317 КК України, не було виявлено жодного випадку їх порушення у відношенні осіб за фактом підготовки до вчинення злочину. Таке становище обумовлено складністю доведення підготовки особою вчинення саме організації або утримання наркопритону, а не іншого злочину у сфері обігу наркотиків.

Виявлення злочинів є одним із головних обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Так, у п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів. Крім того, у ст. 1 вказаного Закону закріплено, що завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які

передбачена Кримінальним кодексом України, з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Дані завдання повністю відображають сутність діяльності оперативних підрозділів щодо виявлення фактів злочинної діяльності.

При виявленні організації або утримання наркопритонів, необхідно отримувати та фіксувати інформацію:

- про подію злочину (механізм, час, місце та інші обставини підготовки та вчинення злочину);

- про причетність фігурантів до підготовки або вчинення злочину, а також роль кожного з них;

- про місцезнаходження предмета та знарядь вчинення злочину, матеріальних цінностей, здобутих у результаті злочинної діяльності;

- про обставини, які обтяжують чи пом'якшують відповідальність підозрюваних осіб, а також відомості, що характеризують їх особистості;

- про умови та обставини, що сприяють вчиненню злочину.

Роль оперативно-розшукової діяльності у виявленні та документуванні злочинної діяльності, пов'язаної з організацією або утриманням наркопритонів, набуває особливого значення за рахунок латентного характеру даних злочинів. Негласний характер такої діяльності відображається на тактиці виявлення та документування розглядуваних злочинів.

Виявлення будь-якого латентного злочину починається з отримання первинної оперативно-розшукової інформації про особу (осіб), причетну до нього, або факти його вчинення. Переважна кількість злочинів, пов'язаних з організацією або утриманням наркопритону, виявляється за допомогою оперативної інформації, отриманої від осіб, що надають конфіденційну допомогу органам Національної поліції України.

Слід зазначити, що незалежно від того, з якого саме джерела була отримана оперативно-розшукова інформація про злочин, вона підлягає попередній перевірці. При цьому під час попередньої перевірки оперативної інформації (без заведеної оперативно-розшукової справи) забороняється здійснювати оперативно-розшукові заходи, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Таким чином, з метою перевірки отриманої інформації про організацію або діяльність наркопритону, залежно від її змісту працівник оперативного підрозділу має право:

- провести перевірку за оперативними, криміналістичними та іншими обліками;

- проводити опитування громадян;

- самостійно проводити оперативну установку;

- працювати методом особистого пошуку, тобто ініціативно отримувати

дані для перевірки достовірності інформації;

- проводити оперативний огляд певної території або об'єкта з метою виявлення слідів та ознак правопорушення;

- використовувати інші джерела оперативної інформації та добровільну допомогу громадян.

Під час попередньої перевірки отриманої інформації оперативному працівнику слід, у першу чергу, переконатися у її достовірності шляхом зовнішнього оперативного огляду приміщення наркопритону. При цьому в залежності від обставин доцільно провести оперативну установку за місцем мешкання фігурантів або розвідувальне опитування їх сусідів, з якими за наявності можливості слід встановити довірчі стосунки. Крім того, доцільно дати завдання конфідентам про необхідність отримання додаткової інформації щодо функціонування наркопритону, його організаторів, утримувачів та відвідувачів.

При перевірці отриманої оперативної інформації методом особистого пошуку оперативний працівник повинен звертати увагу на специфічні зовнішні ознаки функціонування наркопритону. Особистий пошук доцільно поєднувати з використанням допомоги конфідентів, громадськості та працівників інших служб Національної поліції України, яких необхідно проінструктувати щодо виявлення зазначених ознак.

До головних специфічних ознак функціонування наркопритону слід віднести наступні:

1. Приміщення регулярно відвідуються підозрілими особами, схожими на наркоманів, які під час виходу ведуть себе неадекватно, при цьому запах алкогольних напоїв від зазначених осіб не помічається. Вони мають неохайний вигляд, порушену координацію руху, блиск в очах, зіниці ока у них сильно звужені або навпаки розширені.

2. Навколо приміщення часто відчувається запах розчинників, ацетону, оцту або інших хімічних речовин, однак ознак проведення ремонтних робіт не помітно.

3. Особи, які проживають у приміщенні, ніде не працюють, ведуть антисоціальний спосіб життя, вживають наркотичні засоби.

4. У приміщенні нерідко виникають свари, іноді відбуваються бійки, доноситься сильний шум.

5. У під'їзді, під вікнами або поряд із домом знаходяться використані одноразові шприци, пусті упаковки від наркотиковмісних лікарських препаратів, ватні тампони.

У практичній діяльності підрозділів ПНОН досить часто виникає ситуація, коли до оперативного працівника надходить недостовірні оперативна інформація про розташування за певною адресою наркопритону. Джерелами такої інформації виступають, як правило, особи, що недостатньо обізнані в особливостях вчинення правопорушень у сфері обігу наркотиків і в силу

цього надають суб'єктивну оцінку подіям, що відбуваються, і тому несвідомо помиляються у їх кваліфікації. Так, наприклад, особи, які надають негласну допомогу оперативним підрозділам Національної поліції України, нерідко повідомляють оперативному працівникові інформацію про знаходження наркопритону за вказаною ними адресою, але під час попередньої перевірки з'ясується, що там лише мешкають особи, які вживають наркотичні засоби або зловживають алкогольними напоями тощо.

На підставі викладеного та з метою економії робочого часу оперативного працівника підрозділу ПНОН, головними цілями попередньої перевірки оперативної інформації повинно бути встановлення:

- факту наявності за вказаною адресою наркопритону;
- особистостей злочинців;
- факту причетності осіб, вказаних в отриманій оперативній інформації, до організації або утримання наркопритонів;
- додаткової інформації про особистості злочинців та їх протиправну діяльність (про спосіб життя фігурантів, їх зв'язки, обставини підготовки або вчинення злочину, які мають значення для встановлення об'єктивної істини).

Термін проведення попередньої перевірки, як правило, не повинен перевищувати 10 діб з моменту передачі оперативної інформації оперативному працівникові. За наявності обставин, що ускладнюють таку перевірку, за рішенням керівника Національної поліції України, керівників ГУНП України, їх заступників, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності, керівника (заступника) оперативного підрозділу ГУНП або керівника (заступника) територіальних органів Національної поліції України термін попередньої перевірки оперативної інформації може бути продовжений до 45 діб.

Необхідно зазначити, що керівник, якому доповідалася отримана оперативна інформація, особисто контролює якість і термін її перевірки, він письмово надає вказівки щодо проведення відповідних заходів та використання для цього наявних сил та засобів.

Результати перевірки отриманої інформації доповідаються керівнику оперативного підрозділу або органу внутрішніх справ, при цьому йому надаються усі зібрані матеріали. Відповідний керівник після розгляду матеріалів перевірки інформації приймає рішення:

- про заведення оперативно-розшукової справи, у разі якщо інформація не може бути реалізованою без проведення комплексу оперативно-розшукових заходів;
- про процесуальне оформлення отриманої інформації з метою її передачі на розгляд керівникові органу досудового розслідування та внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- про долучення матеріалів перевірки до відповідної номенклатурної справи в разі непідтвердження отриманої інформації;

- про направлення отриманої інформації до іншого органу внутрішніх справ, підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, якщо вона має значення для нього у справі попередження, виявлення правопорушень, отримання інформації про злочини, що готуються або вчинені на території, об'єкті обслуговування.

Незважаючи на відомче нормативно-правове закріплення переліку рішень за результатами попередньої перевірки отриманої інформації, у практичній діяльності під час боротьби з організацією або утриманням наркопритонів досить часто виникають ситуації, коли для їх прийняття немає законних підстав. Це обумовлено виключенням зі ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» нової редакції таких підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності, як: «отримання достовірної інформації про осіб, що вчиняють злочин, або про факти вчинення злочину».

Викладене унеможливорює заведення оперативно-розшукової справи у випадку отримання оперативним працівником оперативної інформації про організацію або утримання наркопритону та осіб, причетних до цієї злочинної діяльності, у зв'язку з тим, що у даному випадку мова йде вже про злочин, який вчиняється та є продовженим у часі. Виявити злочин, передбачений ст. 317 КК України на стадії підготовки до вчинення та особливо довести вину осіб, причетних до цього, вкрай важко, а у більшості випадків взагалі неможливо. Про таке становище свідчить і опитування працівників підрозділів ПНОН. Так, з 300 опитаних жодний не вказав, що виявив вказаний вище злочин на стадії підготовки. У зв'язку з цим, також не було встановлено жодного факту заведення оперативно-розшукової справи з метою документування злочинної діяльності організаторів та утримувачів наркопритону після вступу в дію нового КПК України.

Разом з тим слід зазначити, що 4% опитаних працівників підрозділів ПНОН зазначили, що здійснювали документування організації та утримання наркопритонів у межах заведеної оперативно-розшукової справи за фактами підготовки до вчинення особою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Такий підхід до документування злочинів щодо організації та утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів використовувався у випадках отримання оперативної інформації, яка містить дані про вчинення у сукупності з ними збуту наркотиків. У даних випадках під час заведення оперативно-розшукової справи оперативні працівники, як правило, приховують відому їм оперативну інформацію про факти вчинення організації та утримання наркопритону і збуту наркотиків, а у документах відображають відомості лише про факт підготовки фігурантом вчинення нового збуту.

Таким чином, формально з'являються підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, наведені у ч. 1 ст. 6 Закону України «Про

оперативно-розшукову діяльність», які передбачають наявність достатньої інформації про факти підготовки вчинення злочину або осіб, що їх готують. Це дає можливість оперативному працівнику завести оперативно-розшукову справу за фактом підготовки особою до вчинення злочинів, передбачених статтею 307 КК України, та в її межах здійснювати також заходи щодо документування організації або утримання наркопритону. Однак, такі дії оперативних працівників підрозділів ПНОН не відповідають вимогам діючого законодавства, у зв'язку з чим не повинні проводитися.

Під час дослідження було встановлено, що переважна більшість оперативних працівників підрозділів ПНОН (93%) здійснювали документування розглядуваних злочинів у межах кримінального провадження у взаємодії зі слідчим. Необхідно вказати на те, що у випадку процесуального оформлення отриманої інформації з метою її передачі на розгляд керівникові органу досудового розслідування та внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань ініціатива у документуванні злочину формально переходить до слідчого. Однак, враховуючи більшу обізнаність на теперішній час оперативних працівників підрозділів ПНОН щодо організації і тактики боротьби зі злочинами у сфері обігу наркотиків у порівнянні зі слідчими, фактично обрання конкретних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій з метою документування злочинних дій та їх проведення здійснюються спільно з ініціативи перших.

У практичній діяльності оперативні працівники підрозділів ПНОН вирішують питання щодо конспірації початку кримінального провадження шляхом імпровізації. Так, під час анкетування 97% з них зазначили, що вносили до Журналу єдиного обліку заяв та повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події і Єдиного реєстру досудових розслідувань неповні дані про особу, яка вчиняє організацію або утримання наркопритону чи інший злочин у сфері обігу наркотиків, а також відомості про обставини їх вчинення. Наприклад, якщо оперативний працівник отримав оперативну інформацію, яка містить повні дані особи, підозрюваної у вчиненні злочину, конкретну адресу, де розташований наркопритон, або відомості, які дозволяють безперешкодно встановити ці дані, то до зазначених вище журналу та реєстру завідомо вносяться лише окремі дані, які не дають у випадку їх витoku можливості точно ідентифікувати особу злочинця. Найчастіше вказується лише ім'я фігуранта та район чи вулиця, на якій розташований наркопритон. Під час внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань даних відомостей оперативний працівник або керівник оперативного підрозділу, як правило, домовляються про це з керівником слідчого підрозділу, якому повідомляють повноцінну інформацію про вчинений злочин.

Необхідно зазначити, що наведений алгоритм дій працівників оперативних та слідчих підрозділів хоча й спрямований виключно на боротьбу зі

злочинністю та є наслідком недосконалості чинного законодавства, все ж таки не відповідає принципу дотримання законності, адже нічим не регламентований.

Відсутність законних підстав для заведення оперативно-розшукової справи у відношенні організатора та утримувача наркопритону не дозволяє здійснити повноцінне документування їх злочинної діяльності без відкриття кримінального провадження, адже у межах оперативного пошуку це неможливо. Як правило, під час оперативного пошуку документується лише зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів без мети їх збуту. Лібералізація кримінальної відповідальності, яка відбувається в Україні останнім часом, призводить до того, що особи, винні у зберіганні наркотичних засобів без мети їх збуту, отримують покарання, не пов'язані з позбавленням волі. У результаті цього вони досить часто продовжують свою незаконну діяльність як під час кримінального провадження, так і після винесення обвинувального вироку суду. Таке становище цілком пояснюване, враховуючи те, що особи, які утримують наркопритони або здійснюють збут наркотичних засобів, у більшості випадків самі є наркозалежними та не мають інших доходів, крім здобутих злочинним шляхом.

Той факт, що негласні слідчі (розшукові) дії проводяться з дотриманням принципу конспірації, позитивно впливає на кінцеві результати боротьби зі злочинністю. Однак це є лише половинчастим заходом, адже виток інформації про початок досудового розслідування може відбутися набагато раніше проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Враховуючи те, що зміст та сутність негласних слідчих (розшукових) дій викладені у відкритому нормативно-правовому акті – КПК України, значна частина злочинців, особливо тих, які професійно займаються вчиненням злочинів, обізнані про методику розслідування злочинів правоохоронними органами. Це дозволяє їм при отриманні відомостей про те, що вони потрапили до поля зору правоохоронців, вживати ефективних заходів протидії шляхом підвищення конспіративності своєї злочинної діяльності, зміни обстановки вчинення злочину, знищення слідів вчинення злочину, переховування від органів досудового розслідування, здійснення впливу на свідків тощо.

Слід зазначити, що під час попередньої перевірки отриманої інформації про організацію та функціонування наркопритону оперативний працівник, з метою документування, використовує переважно такі гласні заходи, як відібрання пояснень від осіб, обізнаних про подію та обставини вчинення даних злочинів; особистий догляд організатора, утримувача і відвідувачів наркопритону та вилучення у них наркотичних засобів; відвідування спільно з дільничним офіцерами поліції за місцем мешкання сусідів вказаних осіб та відібрання від них пояснень; відвідування жилих приміщень осіб за їх згодою; витребування за письмовим запитом відомостей з медичних установ

щодо перебування на наркологічному обліку організатора, утримувача та відвідувачів наркопритону; направлення даних осіб на медичний огляд до лікаря-нарколога та медичне обстеження у спеціалізовані медичні установи. Вказані заходи доцільно використовувати лише у випадку, якщо їх здійснення не вплине на проведення у подальшому слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій під час кримінального провадження і не призведе до неможливості притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за організацію та утримання наркопритону.

Проведення зазначених гласних заходів у сучасних умовах переслідує подвійну мету:

1. безпосереднє документування злочинної діяльності осіб;
2. створення вмотивованого підґрунтя для отримання у подальшому під час кримінального провадження дозволів прокурора та ухвал слідчого судді на проведення таких слідчих (розшукових) дій, як огляд приміщення (яке є місцем події), обшук, низки негласних слідчих (розшукових) дій.

Одним із найефективніших способів попередньої перевірки достовірності отриманої оперативно-розшукової інформації та наступного інформаційного забезпечення процесу документування злочинної діяльності осіб, причетних до організації або утримання наркопритонів, є використання оперативним працівником конфіденційної допомоги осіб з числа відвідувачів наркопритону. Однак при цьому оперативний працівник зустрічається з певними проблемами. До головних із них слід віднести можливість витоку від зазначених осіб інформації про те, що організатор та утримувач наркопритону потрапили до поля зору правоохоронців.

Оперативний працівник з метою отримання джерела оперативної інформації в середині наркопритону може: по-перше, встановити контакт з одним із відомих йому відвідувачів наркопритону, а по-друге, впровадити в наркопритон особу, яка надає конфіденційну допомогу. При наявності можливості доцільно використовувати другий метод як менш ризикований з точки зору витоку інформації, адже під час встановлення нового контакту з особою оперативному працівнику важко прогнозувати розвиток подій. Так, під час залучення до співробітництва особи з числа відвідувачів наркопритону їй необхідно буде повідомити мету такого співробітництва ще до отримання згоди на нього.

При цьому особа може:

1. погодитися на співробітництво;
2. відмовитися в різкій формі (така лінія поведінки притаманна переважно молоді та особам, які раніше не притягувалися до кримінальної відповідальності);
3. відмовитися, посилаючись на неможливість надання конфіденційної допомоги, наголошуючи на обізнаності про існування наркопритону та заперечуючи свою приналежність до наркосередовища;

4. погодитися на співпрацю лише з метою введення в оману оперативного працівника та передати усю відому інформацію організатору або утримувачу наркопритону;

5. погодитися на співробітництво та займатися дворушництвом, тобто надавати інформацію то одній, то іншій стороні в залежності від особистої вигоди та обставин.

Аналіз досвіду практичної діяльності свідчить про те, що обов'язковою умовою впровадження особи до наркопритону є його пристрасть до незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. У зв'язку з цим оперативний працівник повинен враховувати під час отримання від нього нової інформації патологічну брехливість осіб, які вживають наркотики, деформацію їх особистості і, як наслідок, сприйняття інформації. Незважаючи на це, використання конфідентів у розробці наркопритонів є найефективнішим способом своєчасного одержання необхідної для притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб інформації, яка дозволяє діяти на випередження злочинців.

У випадку заведення оперативно-розшукової справи за фактами підготовки до вчинення розглядуваних нами злочинів права оперативного працівника щодо проведення оперативно-розшукових заходів значно збільшуються. Враховуючи механізм вчинення організації та утримання наркопритонів, діяльність оперативного працівника повинна бути спрямована на фіксацію факту його першої спроби функціонування, тобто припинення злочину в момент його вчинення. Незважаючи на те, що злочини, передбачені ст. 317 КК України, мають формальний склад, довести факт підготовки саме організації та утримання наркопритону без фіксації факту початку його діяльності практично неможливо. Це обумовлено тим, що на стадії підготовки відсутні відвідувачі наркопритону, які є одними з головних носіїв доказової інформації.

Наприклад, якщо оперативні працівники затримали організатора та утримувача наркопритону, вилучили у нього наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, обладнання для їх вживання, це не забезпечить їх притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України. Таке становище пов'язане з тим, що винні особи безумовно будуть заперечувати факт підготовки саме до вчинення даного злочину, а будуть стверджувати, що обладнання та наркотичні засоби зберігали для власного споживання. Не покращить ситуацію й фіксація оперативним працівником факту попередньої домовленості про відвідування наркопритону з особами, які незаконно вживають наркотичні засоби (наприклад, шляхом застосування аудіо-, відеозапису, вилучення у підозрюваних відповідних записів у блокнотах, зошитах за місцем мешкання тощо), у зв'язку з тим, що потенційні відвідувачі наркопритону також будуть заперечувати свої наміри. Крім того, у матеріалах кримінального провадження буде відсутній такий важливий доказ, як встановлення у даних

осіб стану наркотичного сп'яніння шляхом проведення їх освідування під час медичного огляду.

Також слід наголосити на тому, що під час документування у межах оперативно-розшукової справи фактів підготовки до вчинення організації та утримання наркопритонів повинні бути зафіксовані кваліфікуючі ознаки вчинення даних злочинів, передбачені частиною 2 ст. 317 КК України, у зв'язку з тим, що злочини, передбачені частиною 1, не є тяжкими та проведення з метою їх документування оперативно-розшукових заходів, які обмежують права людини, заборонено Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». До таких кваліфікуючих ознак відносяться: вчинення організації або утримання наркопритону повторно; з корисливих мотивів; групою осіб; із залученням неповнолітнього. Як свідчить практична діяльність, найпоширенішими з них є вчинення з корисливих мотивів та групою осіб. Якщо зафіксувати факт підготовки групою осіб до вчинення розглядуваного злочину існує хоча б теоретична можливість, то довести корисливі мотиви у діях організатора та утримувача наркопритону на стадії підготовки практично неможливо. Це пояснюється необхідністю фіксації факту корисливих намірів за допомогою проведення оперативної закупівлі або негласної аудіо-, відеозйомки фактів передачі грошових коштів або матеріальних цінностей від відвідувача наркопритону до розроблюваних осіб за надані ними у наркопритоні послуги. Знову ж таки, без початку функціонування наркопритону зробити це вкрай важко.

Враховуючи викладене, можна безспідставно стверджувати про те, що перспектива винесення обвинувального вироку за вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України, під час судового розгляду матеріалів кримінального провадження, яке буде ґрунтуватися на зібраних у такий спосіб оперативно-розшукових матеріалах, практично відсутня.

З метою документування фактів підготовки до організації або утримання наркопритону за наявності кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 317 КК України, та припинення даної злочинної діяльності у межах оперативно-розшукової справи доцільно проводити наступні оперативно-розшукові та інші заходи: оперативну закупку наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; негласне обстеження приміщення наркопритону; аудіо-, відеоконтроль організатора та утримувача наркопритону; спостереження за розроблюваними особами; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, які використовуються злочинцями; накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та вилучення (особливо це стосується поштових бандеролей та посилок, в яких можуть міститись наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори).

Під час прийняття рішення про проведення конкретних оперативно-розшукових заходів оперативний працівник повинен враховувати те, що

вони мають різну ступінь організаційної складності та ефективності, у зв'язку з чим він повинен керуватися принципом необхідності та доцільності їх проведення. При цьому проведення наступних оперативно-розшукових заходів повинно бути обумовлене неможливістю досягнення поставленої мети за допомогою вже проведених заходів.

Після фіксації фактів початку діяльності наркопритону реалізація матеріалів оперативної розробки та припинення діяльності наркопритону повинні здійснюватися у межах кримінального провадження спільно зі слідчим органів Національної поліції України. Такий підхід обумовлений необхідністю проведення на даному етапі таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події, яким виступає приміщення наркопритону, або його обшук з метою виявлення та вилучення речових доказів з оформленням відповідних процесуальних документів.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що ефективність виявлення організації та утримання наркопритонів залежить від інформаційної обізнаності оперативного працівника підрозділу ПНОН про кримінальні процеси, які відбуваються на території його обслуговування, якості та своєчасності перевірки отриманої первинної оперативної інформації про підготовку або вчинення даних злочинів. Проблема документування організації та утримання наркопритонів у сучасних умовах є комплексною, що обумовлено вимогами діючого КПК України та внесенням відповідних змін до діючого Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», і охоплює діяльність різноманітних підрозділів Національної поліції України, до яких, у першу чергу, відносяться підрозділи ПНОН та слідчі підрозділи. На ефективність боротьби з розглядуваними злочинами безумовно впливає знання правоохоронцями основ тактики їх виявлення та документування.

2.2. Взаємодія підрозділів ПНОН зі слідчими підрозділами органів Національної поліції України під час досудового розслідування організації або утримання наркопритонів

Обов'язковість здійснення взаємодії підрозділів ПНОН зі слідчими підрозділами органів Національної поліції України під час боротьби з організацією або утриманням наркопритонів на теперішній час обумовлена вимогами КПК України щодо процесу проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються або вже вчинені, та виключенням, у зв'язку з цими змінами, такого завдання оперативно-розшукової діяльності, як розкриття злочину. Абсолютна більшість розглядуваних нами злочинів виявляється та документується саме під час їх вчинення. Такий підхід обумовлено тим, що для притягнення особи до кримінальної відповідальності обов'язковою умовою є вилучення у неї наркогігичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Враховуючи

викладене, розв'язання проблем, які виникають під час взаємодії підрозділів ПНОН зі слідчими підрозділами Національної поліції України, набуває в сучасних умовах особливого значення.

Слід відзначити, що зазначені вище зміни відобразилися на переліку та змісті етапів боротьби зі злочинами та компетенції суб'єктів її провадження. Так, наприклад, під час дії попереднього КПК України процес боротьби підрозділів ОВС з організацією або утриманням наркопритонів складався з наступних етапів:

- виявлення злочину, який вчиняється;
- документування злочинних дій, яке здійснювалося під час оперативного пошуку або в межах заведеної оперативно-розшукової справи;
- реалізація оперативно-розшукової інформації або матеріалів оперативно-розшукової діяльності із затриманням винних осіб, як правило, в момент вчинення злочинних дій з подальшою передачею зібраних матеріалів перевірки до слідчого підрозділу;
- проведення досудового розслідування за фактом вчинення злочину встановленою особою із забезпеченням оперативного супроводження з боку оперативних працівників підрозділів ПНОН.

При цьому три із чотирьох етапів боротьби із вказаними злочинами відносилися до компетенції оперативних підрозділів та усі заходи в їх межах виконувалися за задумом оперативних працівників, затверджених їх безпосереднім керівником.

На теперішній час до етапів боротьби зі злочинами, передбаченими ст. 317 КК України можна віднести:

1. виявлення злочину, який вчиняється, з подальшою передачею зібраних матеріалів перевірки або лише повідомлення про злочин до слідчого підрозділу;
2. проведення досудового розслідування за фактом вчинення злочину встановленою особою.

При цьому фактично документування злочинної діяльності організатора або утримувача наркопритону та реалізація зібраних матеріалів здійснюються під час кримінального провадження. Ця особливість другої моделі боротьби із вказаними злочинами обумовлює обов'язковість здійснення взаємодії між оперативними та слідчими підрозділами органів Національної поліції України під час проведення досудового слідства.

Необхідно зазначити, що незважаючи на те, що на другому етапі формально обрання методики розслідування злочину та проведення конкретних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій належить до компетенції слідчого згідно з КПК України, практично він у своїх діях керується (особливо на початку розслідування, коли здійснюється документування злочинної діяльності підозрюваних осіб) думками оперативних працівників підрозділів ПНОН з цього питання. Це обумовлено

як більшим досвідом останніх щодо документування злочинів у сфері обігу наркотиків, так і їх більшою інформаційною забезпеченістю щодо події вчинення злочину. Дані обставини призводять у практичній діяльності до того, що слідчий перебуває під впливом версії вчинення організації або утримання наркопритону, яку висловлює йому оперативний працівник, та обирає відповідну методику дій. З цією думкою погодилося 94% опитаних нами працівників підрозділів ПНОН.

Таким чином, відмінність двох наведених вище моделей боротьби зі злочинами, передбаченими ст. 317 КК України, полягає у тому, що у першому випадку основний масив заходів з документування злочинної діяльності організаторів та утримувачів наркопритону та реалізація у відношенні них оперативно-розшукової інформації здійснюється до початку досудового слідства, тобто відкриття кримінального провадження. У другому випадку документування злочинної діяльності та реалізація зібраних матеріалів здійснюються після початку кримінального провадження.

Правову основу взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України становлять Конституція України, КК та КПК України, закони України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», нормативно-правові акти МВС України з питань організації взаємодії між органами та підрозділами внутрішніх справ при попередженні, виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень. Згідно з КПК України, основним суб'єктом взаємодії з органами досудового розслідування та єдиним суб'єктом виконання їх доручень є оперативні підрозділи. Під час взаємодії та організації досудового розслідування оперативний працівник може користуватися правами слідчого на підставі доручення.

Необхідно зазначити, що незважаючи на законодавчу урегульованість питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів органів Національної поліції України, порядок її здійснення визначається на рівні відомчих нормативно-правових актів, провідне місце серед яких посідає наказ МВС України від 14.08.2012 № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень». Відповідно до положень вказаного наказу, основним завданням взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України є попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

Основними формами взаємодії працівників підрозділів ПНОН і слідчих

підрозділів органів Національної поліції України під час боротьби з організацією та утриманням наркопритонів є:

1. Взаємний обмін інформацією щодо обставин події злочину, особистостей злочинців, пошуку джерел доказів тощо.

2. Спільне вивчення, аналіз та оцінка отриманої інформації, оперативної обстановки, результатів, отриманих під час проведення оперативно-розшукової діяльності, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

3. Виконання працівником підрозділу ПНОН доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

4. Спільне планування проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

5. Надання працівником підрозділу ПНОН допомоги слідчому при проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (оперативна закупівля, огляд місця події, обшук, накладення арешту на майно тощо).

6. Узгодження зі слідчим переліку питань, що підлягають включенню працівником підрозділу ПНОН до завдання конфідентам.

7. Створення слідчо-оперативної групи та спільна робота у її складі.

8. Виконання працівником підрозділу ПНОН доручення слідчого щодо розшуку підозрюваних осіб, які переховуються від органів слідства та суду.

9. Спільна участь у виявленні фактів тиску на осіб, які надають конфіденційну допомогу оперативним та слідчим підрозділам органів Національної поліції України, і беруть участь у кримінальному провадженні, членів їх сімей і близьких родичів, реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну та забезпеченні їх безпеки.

10. Обмін практичним досвідом роботи щодо боротьби з організацією та утриманням наркопритонів.

Необхідно зазначити, що це найпоширеніші форми взаємодії оперативних і слідчих підрозділів органів Національної поліції України під час проведення досудового розслідування розглядуваних нами злочинів, у зв'язку з чим їх перелік не є вичерпним. Обрання оперативним працівником та слідчим конкретних форм взаємодії або їх комбінацій залежить, у першу чергу, від обставин злочину, який вчиняється, особистостей організатора та утримувача наркопритону, інформаційної забезпеченості діяльності суб'єктів взаємодії, наявних сил та засобів.

Згідно з наказом МВС України від 14 серпня 2012 року № 700, відповідальність за належну організацію взаємодії оперативних та слідчих підрозділів органів Національної поліції України при попередженні, виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень покладається на керівників територіальних органів та слідчих підрозділів органів Національної поліції України.

Ефективне вирішення завдань боротьби з організацією та утриманням наркопритонів у сучасних умовах потребує науково обґрунтованого підходу

до здійснення взаємодії підрозділів ПНОН та слідчих підрозділів органів Національної поліції України. З цією метою необхідно розглянути порядок здійснення взаємодії між зазначеними підрозділами, виявити притаманні даному процесу недоліки та запропонувати шляхи їх усунення.

Фактично взаємодія оперативного працівника підрозділу ПНОН зі слідчим починається з інформаційного обміну між ними при передачі зібраних матеріалів перевірки за фактом виявлення вчинення організації та утримання наркопритону. Після передачі оперативним працівником підрозділу ПНОН до чергової частини органів Національної поліції України зібраних ним матеріалів (лише тих, які не мають грифу таємності) з відповідним рапортом про виявлення розглядуваного злочину оперативний черговий зобов'язаний негайно: 1) зареєструвати його в Журналі єдиного обліку заяв та повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події; 2) надати вказані матеріали керівнику слідчого підрозділу; 3) поінформувати керівника територіального органу Національної поліції України про виявлення факту вчинення злочину.

Керівник слідчого підрозділу після отримання матеріалів перевірки визначає слідчого, який буде здійснювати досудове розслідування за фактом вчинення злочину. Слідчий згідно з вимогами ст. 214 КПК України невідкладно, але не пізніше 24 годин після реєстрації в Журналі єдиного обліку рапорту оперативного працівника про виявлений злочин, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Враховуючи те, що ініціатором виявлення організації або утримання наркопритону, в розглядуваному нами випадку, виступає працівник підрозділу ПНОН, він відповідно є для слідчого і основним джерелом інформації про вказаний злочин на початку досудового розслідування.

Зважаючи на те, що злочини, передбачені ст. 317 КК України виявляються переважно оперативним шляхом, працівник підрозділу ПНОН не в праві відобразити у матеріалах перевірки повний зміст отриманої ним оперативної інформації. У практичній діяльності, у разі необхідності, ознайомлення слідчого з оперативною інформацією здійснюється, як правило, в усній формі під час бесіди з працівником підрозділу ПНОН. При цьому оперативний працівник повинен дотримуватися правил збереження держаної таємниці та повідомляти слідчому лише ті дані, які можуть мати значення для проведення досудового розслідування та не призведуть до розшифровки джерела надходження інформації. У зв'язку з викладеним аналіз наданих слідчому матеріалів перевірки доцільно здійснювати спільно з працівником підрозділу ПНОН.

Після аналізу матеріалів перевірки та обрання найбільш вірогідної версії (версій) події злочину слідчий за допомогою оперативного працівника, який, як правило, має більший досвід документування організації та утримання наркопритонів, повинен визначитися з методикою розслідування даного

злочину. З цією метою необхідно скласти відповідний план із вказівкою конкретних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести з метою документування фактів вчинення розглядуваного злочину підозрюваними особами. Крім того, у плані необхідно передбачити методику та послідовності проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, їх виконавців, строки, час та місце проведення. Складання плану розслідування розглядуваних нами злочинів повинно здійснюватися обов'язково, адже розслідування потребує координованого виконання значної кількості слідчих (розшукових) дій, використання оперативно-розшукових методів та поєднує діяльність декількох працівників різних підрозділів органів Національної поліції України.

Ретельне планування сприяє здійсненню координації взаємодії, яка полягає, насамперед, у чіткому розподілі обов'язків суб'єктів взаємодії, своєчасності, а також послідовності або синхронності виконання конкретних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та застосування методів оперативно-розшукової діяльності в залежності від обраної методики досудового розслідування злочину.

Для досягнення максимальної ефективності взаємодії загальний план проведення досудового розслідування організації та утримання наркопритону необхідно поділити в залежності від цілей, які необхідно досягнути, на декілька окремих планів, а саме:

1. План документування злочинної діяльності організатора та утримувача наркопритону під час досудового розслідування злочину до початку реалізації зібраних матеріалів.
2. План реалізації матеріалів, зібраних за фактом вчинення організації або утримання наркопритону.
3. План проведення наступних слідчих (розшукових) дій у межах досудового розслідування розглядуваних нами злочинів.

При цьому кожний наступний план необхідно складати поетапно після виконання дій, передбачених попереднім планом, та досягнення запланованих цілей. Такий підхід обумовлений наступними причинами:

- тим, що недосягнення вказаних цілей може виключити можливість подальшого проведення досудового розслідування злочину (наприклад, під час реалізації зібраних матеріалів не вдалося задокументувати факт наркотичного сп'яніння відвідувачів наркопритону та вилучити наркотичні засоби в його приміщеннях), у зв'язку з чим відпадає необхідність складання плану наступного етапу розслідування злочину;

- динамічною зміною подій вчинення розглядуваного нами злочину та його обстановки, у зв'язку з чим складати довгострокові плани малоефективно;

- встановленням нових обставин вчинення злочину, виявленням додаткових епізодів вчинення злочину, фактів вчинення інших злочинів,

раніш невідомих співучасників вчинення злочину або можливих джерел доказів тощо під час виконання дій, передбачених попереднім планом. Усі наведені нами причини впливають на методіку подальшого проведення досудового розслідування злочину та повинні враховуватися під час складання плану наступного етапу розслідування.

Однією з найбільш ефективних та результативних форм взаємодії оперативних та слідчих працівників органів Національної поліції України є їх спільна праця у складі слідчо-оперативної групи. Саме використання даної форми взаємодії дозволяє найбільш раціонально поєднати та використати можливості взаємодіючих суб'єктів, що безумовно позитивно відображається на результатах проведення досудового розслідування.

Згідно з наказом МВС України від 14 серпня 2012 року № 700 слідчо-оперативні групи створюються для швидкого та повного розслідування тяжких, особливо тяжких злочинів, а також кримінальних правопорушень, які викликали значний суспільний резонанс. Виходячи з даного положення, створення слідчо-оперативних груп для розслідування вказаних злочинів є обов'язковим. Таким чином, у контексті методичних рекомендацій це має відношення, насамперед, до розслідування кваліфікованих видів організації або утримання наркопритону, відповідальність за які передбачена ч. 2 ст. 317 КК України. Разом з тим, у разі необхідності слідчо-оперативні групи можуть утворюватися і для розслідування злочинів, передбачених ч. 1 ст. 317 КК України.

Утворення слідчо-оперативної групи здійснюється за наказом керівника територіального органу Національної поліції України, погодженого з керівником слідчого підрозділу. При цьому керівником слідчо-оперативної групи є слідчий, який призначений керівником слідчого підрозділу здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення. Об'єктивною причиною створення слідчо-оперативної групи при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 317 КК України, виступає необхідність максимально швидкого і повного проведення значного масиву слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та організаційних дій, використання методів оперативно-розшукової діяльності у відносно короткій проміжок часу, що не в змозі виконати один працівник. З метою виконання зазначеного обсягу роботи необхідно залучати декілька оперативних працівників підрозділу ПНОН та слідчого. Ця обставина відповідно позначається на складі слідчо-оперативних груп, які утворюються під час розслідування організації або утримання накопритонів.

Аналіз практичного досвіду роботи свідчить про те, що склад та чисельність слідчо-оперативної групи під час провадження досудового розслідування може змінюватися на різних етапах його проведення. Таке становище обумовлено тим, що в залежності від етапу розслідування особовому складу слідчо-оперативної групи необхідно вирішувати завдання

різного ступеня складності та відповідно виконувати різні обсяги роботи. Незмінними у складі слідчо-оперативної групи залишаються, як правило, тільки оперативний працівник, який отримав оперативну інформацію про факт вчинення організації або утримання наркопритону та ініціював її перевірку, і слідчий органів Національної поліції України, якому було доручено проведення досудового розслідування за даним фактом.

Особливо склад слідчо-оперативної групи збільшується на стадії реалізації матеріалів, зібраних за фактом вчинення організації або утримання наркопритону. На цій стадії до її складу входять як мінімум тричотири працівника підрозділів ПНОН або карного розшуку, слідчий, експерт-криміналіст, можливо, дільничний офіцер поліції, який обслуговує територію, на якій розташований наркопритон. Також, з дозволу прокурора, для надання фізичної підтримки членам слідчо-оперативної групи можуть залучатися працівники спеціальних підрозділів органів Національної поліції України. Слід зазначити, що чисельність групи залежить у кожному випадку від конкретних обставин вчинення злочину, оперативної обстановки та наявних сил.

Позитивним кроком у забезпеченні стабільності функціонування слідчо-оперативної групи є закріплення в наказі МВС України № 700 заборони на здійснення заміни оперативних працівників, що включені до складу слідчо-оперативної групи, без узгодження зі слідчим (керівником групи) або керівником органу досудового розслідування.

Контроль за роботою слідчо-оперативної групи покладається на керівника слідчого підрозділу, який за погодженням з керівником територіального органу Національної поліції України вправі організувати проведення оперативних нарад за участю слідчих та працівників інших підрозділів органів Національної поліції України з питань виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, утому числі стану виконання доручень слідчих та взаємодії служб.

Основні дії оперативних та слідчих працівників, які проводяться з метою документування організації та утримання наркопритонів до початку реалізації зібраних матеріалів.

Під час розробки науково-методичних рекомендацій було встановлено, що до початку реалізації матеріалів, зібраних за фактом вчинення організації та утримання наркопритону, проводяться, як правило, лише ті слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, які не призводять до витоку інформації про початок кримінального провадження у відношенні підозрюваних осіб. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень, відкритих за фактами організації або утримання наркопритонів, показав, що на розглядуваному етапі досудового розслідування слідчим або оперативними працівниками за його дорученням проводилися наступні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії: 1) допит свідків – 17% випадків; 2) проведення експертизи наркотичних

засобів, психотропних речовин або їх аналогів – 12%; 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – 39%; 4) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи – 2%; 5) спостереження за особою або місцем – 29%; 6) аудіо-, відеоконтроль особи – 14%; 7) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження – 3%.

Аналіз практичного досвіду боротьби з організацією або утриманням наркопритонів свідчить про те, що такі слідчі (розшукові) дії, як допит свідків та проведення експертизи, проводяться до початку реалізації зібраних матеріалів переважно з метою отримання доказів, необхідних для переконання слідчого судді щодо надання ухвал на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Дійсно, проведення на даному етапі слідчих (розшукових) дій пов'язано зі значним ризиком витоку інформації про початок кримінального провадження, однак в інший спосіб надати докази злочинної діяльності слідчому судді дуже складно. При цьому допитуються, як правило, свідки, які негативно ставляться до злочинності та викликають довіру. Найчастіше ними виступають особи, які мешкають поблизу від наркопритону.

Безумовно, у випадку встановлення злочинцями фактів проведення правоохоронцями у відношенні них будь-яких дій, вони почнуть активно протидіяти проведенню досудового розслідування. Наприклад, тимчасово припинять діяльність наркопритону, змінять його адресу або коло відвідувачів, підсилять заходи спостереження за територією навколо наркопритону, особливо під час входу та виходу відвідувачів тощо. Усе це значно ускладнить або взагалі зробить неможливим документування фактів злочинної діяльності організатора та утримувача наркопритону.

Проведенню експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів передусе отримання зразків даних речовин. Вони отримуються за допомогою проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження. Вказані речовини можуть бути отримані двома способами: 1) шляхом використання допомоги осіб, які здійснюють конфіденційне співробітництво зі слідчим; 2) під час проведення іншої негласної слідчої (розшукової) дії – обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння організатора або утримувача наркопритону. Необхідно зазначити, що перший спосіб отримання зразків наркотичних речовин є набагато простішим. Разом з тим він не забезпечує такого рівня надійності, який можливо досягнути, використовуючи другий спосіб. Це пов'язано з тим, що, особи, які надають конфіденційну допомогу оперативним працівникам підрозділів ПНОН та слідчому при розслідуванні даних злочинів, самі незаконно вживають наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги.

Також, на розглядуваному етапі розслідування організації або утримання наркопритону доцільно проводити зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, яке здійснюється переважно шляхом

прослуховування телефонних переговорів підозрюваних осіб та фіксації їх змісту за допомогою технічних пристроїв. Дана негласна слідча (розшукова) дія, а також проведення спостереження за особою або місцем і використання допомоги негласних працівників із числа відвідувачів наркопритону та близького оточення підозрюваних осіб виступають головними джерелами інформаційного забезпечення діяльності оперативного працівника та слідчого під час досудового розслідування.

Особливо ефективною негласною слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні організації або утримання наркопритону є проведення аудіо-, відеоконтролю особи, який дозволяє спостерігати за діями злочинців у середині наркопритону. Таким чином, оперативний працівник та слідчий органів Національної поліції України можуть оперативно оцінювати обстановку, що склалася, та приймати вірні рішення під час обрання наступної методики дій. Значну роль відіграє розглядувана негласна слідча (розшукова) дія під час визначення моменту початку реалізації зібраних матеріалів, затримання злочинців та відвідувачів наркопритону.

Разом з тим, незважаючи на високу ефективність аудіо-, відеоконтролю особи, він проводився лише у 14% вивчених нами кримінальних проваджень. Головною причиною такого становища виступає велика організаційна і тактична складність його проведення. Це обумовлено тим, що у більшості випадків, з метою встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи, необхідно спочатку провести іншу негласну слідчу (розшукову) дію – обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Також, оперативні та слідчі працівники органів Національної поліції України, з метою встановлення у приміщенні наркопритону зазначених технічних засобів, можуть використовувати допомогу осіб, з якими здійснюється конфіденційне співробітництво.

Слід зазначити, що крім наведених вище слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, працівниками підрозділів ПНОН, з метою оперативного спостереження за діями злочинців та відстеження розвитку подій злочину, ефективно застосовується допомога конфідентів.

На підставі викладеного можна зробити висновок про те, що з моменту початку досудового розслідування за фактом вчинення організації або утримання наркопритону та до початку реалізації зібраних матеріалів слідчим та оперативним працівником органів Національної поліції України проводяться переважно негласні слідчі (розшукові) дії. Така методика розслідування обумовлена недопущенням витоку інформації про діяльність правоохоронців щодо документування розглядуваної злочинної діяльності, що може призвести до втрати ефекту раптовості під час подальшої реалізації зібраних матеріалів. Дотримання даної умови може бути досягнуто тільки завдяки суворій погодженості та послідовності проведення дій суб'єктами, що здійснюють взаємодію під час проведення досудового розслідування.

2.3. Реалізація матеріалів, зібраних за фактом вчинення організації або утримання наркопритонів

На стадії реалізації зібраних матеріалів під час проведення досудового розслідування оперативному та слідчому працівникам органів Національної поліції України особливе значення слід приділяти детальному плануванню процесу їх проведення і визначенню моменту початку проведення. Необхідність детального планування реалізації матеріалів, зібраних за фактами організації або утримання наркопритонів, обумовлена динамічним розвитком ситуації, пов'язаним із затриманням підозрюваних осіб, фіксацією їх злочинних дій, вилученням у них предметів та речовин, які можуть бути використані в якості доказів, встановленням свідків тощо. Вчинення правоохоронцями помилок на цій стадії є неприпустимим, адже може призвести до втрати доказів і, як наслідок, ухилення від кримінальної відповідальності злочинців.

Враховуючи це, оперативні та слідчі працівники повинні детально проаналізувати усю наявну в їх розпорядженні інформацію про організацію або утримання наркопритону та на її підставі скласти план реалізації. Такий підхід дозволяє прогнозувати дії злочинців і розвиток подій під час реалізації взагалі.

У плані реалізації зібраних матеріалів за фактом організації або утримання наркопритону передбачаються:

1. Місце і час проведення затримання організатора та утримувача наркопритону, якому повинна передувати, у разі можливості проведення, оперативна закупка наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

2. Чисельність, склад та матеріально-технічне оснащення (наявність автотранспорту, засобів відеозапису, зв'язку, експертно-криміналістичного обладнання) слідчо-оперативної групи, яка буде проводити процесуальні та інші дії під час реалізації.

3. Розподіл обов'язків, порядок дій працівників слідчо-оперативної групи та їх розташування.

4. Послідовність затримання організатора, утримувача, відвідувачів наркопритону.

5. Порядок і тактика проведення оглядів, обшуків, освідчування осіб, експертиз.

6. Заходи щодо забезпечення конспірації та безпеки осіб, які надають конфіденційну допомогу під час реалізації.

7. Інші дії членів слідчо-оперативної групи з урахуванням механізму та обставин вчинення конкретного злочину.

Під час реалізації зібраних матеріалів за фактами організації або утримання наркопритону обов'язковим є створення слідчо-оперативної групи, а у випадку якщо вона вже була створена раніше, її склад значно розширюється.

Це обумовлено тим, що під час реалізації склад слідчо-оперативної групи повинен чисельно перевищувати кількість осіб, які потенційно можуть знаходитися у приміщенні наркопритону. У зв'язку з цим, крім оперативного працівника підрозділу ПНОН чи карного розшуку, який отримав оперативну інформацію про організацію та утримання наркопритону, і слідчого, що проводить досудове розслідування за даним фактом, до слідчо-оперативної групи необхідно включати додатково від 3 до 6 оперативних працівників підрозділу ПНОН чи карного розшуку. Також, до слідчо-оперативної групи обов'язково входить спеціаліст-криміналіст. Додатково у разі необхідності до її складу можуть включатися: кінолог із собакою, навченою на пошук наркотичних засобів; дільничний офіцер поліції, що обслуговує територію, на якій розташований наркопритон; працівники підрозділу поліції особливого призначення або патрульної служби поліції (у випадку наявності інформації про можливе вчинення опору з боку затримуваних осіб).

Згідно з наказом МВС України від 14 серпня 2012 року № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень», направлення спеціальних підрозділів поліції для забезпечення проведення обшуку допускається лише з дозволу прокурора у кримінальному провадженні щодо тяжкого та особливо тяжкого злочину та наявності достатніх підстав вважати, що проведенню слідчої дії буде чинитися фізичний опір чи іншим чином унеможливлено досягнення її мети. Без дозволу прокурора залучення спеціальних підрозділів поліції до обшуку здійснюється лише в невідкладних випадках, коли затримка в проведенні слідчої дії може призвести до неможливості досягнення її мети. Таким чином, враховуючи викладене, залучення працівників підрозділів поліції спеціального призначення можливе лише під час реалізації зібраних матеріалів за фактом вчинення кваліфікованих видів організації або утримання наркопритонів, відповідальність за які передбачена ч. 2 ст. 317 КК України.

Слід мати на увазі, що під час боротьби зі злочинністю краще вжити підвищених заходів безпеки, ніж втратити докази, дозволити злочинцям сховатися від органів досудового слідства, нанести тілесні ушкодження правоохоронцям чи навіть вбити їх. При цьому участь працівників спеціальних підрозділів поліції у проведенні обшуку ніяким чином не порушує прав людини, а навпаки їх забезпечує.

Завданнями слідчо-оперативної групи при реалізації зібраних матеріалів за фактом організації або утримання наркопритону є затримання підозрюваних осіб, виявлення, фіксація, кваліфіковане вилучення та пакування речових доказів, слідів, що свідчать про причетність вказаних осіб до вчинення злочину, встановлення свідків, з'ясування обставин злочину, які мають значення для всебічного, повного і неупередженого проведення досудового розслідування.

Розглянемо основні завдання працівників органів Національної поліції України, які обов'язково входять до складу слідчо-оперативної групи, під час проведення реалізації зібраних матеріалів. До таких працівників згідно, з Наказом МВС України від 14 серпня 2012 року № 700, належать: слідчий, оперативний працівник та спеціаліст-криміналіст.

Слідчий є керівником слідчо-оперативної групи та несе персональну відповідальність за якість проведення огляду місця події чи обшуку. Він особисто складає протокол проведення даних слідчих (розшукових) дій, вносить до нього необхідні відомості, вилучає речові докази та сліди злочину. У разі необхідності з'ясування певних обставин вчинення злочину негайно допитує підозрюваних осіб або свідків. Надає вказівки щодо дій іншим членам слідчо-оперативної групи.

Працівники оперативного підрозділу зобов'язані надавати допомогу слідчому у проведенні огляду місця події чи обшуку, затриманні злочинців та відвідувачів наркопритону, блокуванні їх переміщення, проведенні їх особистого огляду чи обшуку. Оперативні працівники зобов'язані негайно інформувати слідчого про всі виявлені ними сліди вчинення злочину для подальшої їх фіксації.

До обов'язків спеціаліста-криміналіста входить: кваліфіковане виявлення, фіксація та вилучення слідів вчинення злочину (наприклад, зняття відбитків пальців рук, використання відеозапису, фотографування тощо) із використанням спеціальних знань, навичок та науково-технічних пристроїв; надання консультацій слідчому з питань, що потребують спеціальних знань та навичок. Спеціаліст-криміналіст несе персональну відповідальність за якісну фіксацію всієї слідчої інформації, повноту відображених даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього.

Крім планування, особливо важливу роль для успішного досягнення мети реалізації зібраних матеріалів за фактом вчинення розглядуваних нами злочинів відіграє правильне визначення моменту початку її проведення. Визначення вказаного моменту залежить не стільки від того, як повно задокументовані злочинні дії підозрюваних осіб, а в більшій мірі від того, чи існує можливість фіксації злочинних дій даних осіб під час проведення реалізації зібраних матеріалів з метою отримання нових доказів та чи створені належні для цього умови.

Можливість фіксації злочинних дій підозрюваних осіб передбачає, у першу чергу, наявність у оперативного та слідчого працівників органів Національної поліції України:

- точної інформації про час і місце вчинення розглядуваного злочину;
- законних підстав для проникнення у приміщення наркопритону;
- достатніх сил та засобів.

До створення належних умов для проведення реалізації слід віднести: забезпечення оперативним та слідчим працівниками органів Національної

поліції України регулярного надходження інформації про процеси, які відбуваються у приміщенні наркопритону безпосередньо під час вчинення розглядуваних злочинів. Це дозволяє точно визначити момент проникнення до наркопритону, затримання його організатора, утримувача та відвідувачів, тобто початок реалізації зібраних матеріалів.

Регулярне надходження інформації про вказані процеси має на меті встановлення контролю за діями злочинців та відвідувачів наркопритону. Найбільш ефективно воно може забезпечуватися шляхом:

1. Встановленням спеціальних технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи у приміщеннях наркопритону.

2. Використанням допомоги осіб, які здійснюють конфіденційне співробітництво відповідно з оперативними чи слідчими працівниками органів Національної поліції України і які, за допомогою умовних знаків або засобів мобільного зв'язку, повідомляють членів слідчо-оперативної групи про те, чи можна розпочинати проникнення до наркопритону.

У випадку використання другого способу оперативний та слідчий працівники органів Національної поліції України повинні ретельно проінструктувати осіб, впроваджених до наркопритону, про те, коли слід подавати сигнал про початок проникнення членів слідчо-оперативної групи до наркопритону та яким чином. Вказаний сигнал необхідно подавати лише за наступних обставин:

- у приміщенні наркопритону знаходиться декілька відвідувачів, які вже вжили наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги та знаходяться у стані наркотичного сп'яніння;

- організатор та утримувач наркопритону знаходиться (або знаходяться, якщо мова йде про групу осіб) у приміщенні наркопритону;

- у приміщенні наркопритону є невикористані залишки наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;

- організатор та утримувач наркопритону здійснив збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів особі, яка здійснює їх оперативну закупівлю за завданням слідчого органів Національної поліції України (у випадку, якщо розглядуваний злочин пов'язаний зі збутом зазначених речовин).

До початку проведення реалізації матеріалів, зібраних за фактом організації або утримання наркопритону, оперативний та слідчий працівники органів Національної поліції України повинні володіти даними про:

1. Повні анкетні дані організатора та утримувача наркопритону.
2. Їх кримінальні зв'язки, особливо ті, що забезпечують постачання наркотиків чи прекурсорів до наркопритону та забезпечують прикриття його діяльності.

3. Осіб, яким належать приміщення наркопритону (у випадку, якщо злочинці орендували їх чи безоплатно користуються ними).

4. Повне коло відвідувачів наркопритону та їх анкетні дані.

5. Порядок функціонування наркопритону та способи забезпечення безпеки, які вживаються злочинцями.

6. Час найбільш інтенсивного відвідування наркопритону.

7. Вид наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, які застосовуються в наркопритоні.

8. Місця найбільш вірогідного зберігання в наркопритоні даних речовин.

9. План розташування приміщень наркопритону.

10. Наявність у власності чи користуванні злочинців іншого нерухомого майна, окрім приміщення наркопритону, та автотранспортних засобів.

Слід зазначити, що на стадії реалізації оперативний працівник та слідчий органів Національної поліції України повинні вживати підвищених заходів конспірації щодо початку, часу та місця реалізації зібраних матеріалів, а також даних підозрюваних осіб. Вказану інформацію слід повідомляти усім іншим членам слідчо-оперативної групи та задіяним у реалізації особам лише безпосередньо перед початком її проведення та в обсязі, необхідному для успішного виконання завдань, які були поставлені перед ними.

Як відомо, одним із найбільш ефективних прийомів реалізації матеріалів, зібраних за фактом вчинення злочинів у сфері обігу наркотиків, у тому числі й організації та утримання наркопритонів, є затримання підозрюваних осіб у момент вчинення ними злочину або відразу ж після його вчинення із документуванням цього факту. Даний прийом реалізації дозволяє: викрити злочинців шляхом фіксації їх дій, встановити свідків злочину, забезпечити схоронність слідів, засобів, предмета вчинення злочину та інших речових доказів.

На підставі узагальнення практичного досвіду боротьби з організацією або утриманням наркопритонів пропонуємо розроблений типовий алгоритм дій оперативного та слідчого працівників органів Національної поліції України під час реалізації зібраних матеріалів, який включає до свого змісту проведення наступних дій:

1. Проведення оперативної закупівлі наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (у випадку, якщо організатор та утримувач наркопритону здійснює їх збут).

2. Раптове проникнення до приміщення наркопритону після подачі сигналу особою, яка надає конфіденційну допомогу працівникам оперативних та слідчих підрозділів органів Національної поліції України, або після визначення доцільності проникнення за допомогою спеціальних технічних засобів аудіо-, відеоконтролю чи іншим шляхом (наприклад, непомітним затриманням одного з відвідувачів після його виходу з наркопритону у стані наркотичного сп'яніння, на підставі чого можна зробити висновок, що вживання наркотичних засобів вже відбувається).

3. Затримання осіб, підозрюваних в організації та утриманні наркопритону,

а також його відвідувачів, які знаходяться у стані наркотичного сп'яніння.

4. Проведення особистого огляду затриманих осіб.
5. Проведення огляду місця події, яким є приміщення наркопритону, та його обшуку з вилученням знайдених речових доказів.
6. Направлення затриманих осіб на освідування з метою встановлення у них стану наркотичного сп'яніння та фіксації факту незаконного вживання наркотичних засобів.
7. Проведення допитів підозрюваних осіб та свідків.
8. Направлення вилучених наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів для проведення експертизи.
9. Подання до місцевого суду клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу, пов'язаного з триманням під вартою.
10. Подання до місцевого суду клопотання слідчого про арешт майна, що належить підозрюваним особам.

Слід зупинитися на особливостях проведення деяких із наведених вище дій, які проводяться під час реалізації зібраних матеріалів за фактом організації та утримання наркопритонів. Якщо реалізація починається з проведення оперативної закупівлі наркотичних засобів, то закупівля повинна проводитися лише в тому випадку, коли організатор та утримувач наркопритону збувають дані засоби декільком особам протягом короткого проміжку часу. Такий підхід обумовлений недопущенням розшифрування особистості закупника наркотичних засобів.

Проникнення до приміщення наркопритону доцільно здійснювати лише після вживання його відвідувачами наркотичних засобів та проведення оперативної закупівлі (у випадку якщо вона проводилася). Члени слідчо-оперативної групи повинні потрапити до наркопритону раптово для злочинців, щоб не дати їм змоги знищити речові докази та сліди вчинення злочину. Для цього не рекомендується намагатися потрапити до наркопритону під виглядом сусідів або працівників комунальних служб, адже в момент вчинення злочину організатор та утримувач наркопритону вживають підвищених заходів безпеки, тому мало ймовірно, що вони відкриють двері приміщення. Крім того, це насторожить злочинців, які стануть ще обережнішими. З метою потрапляння до наркопритону слід встановити спостереження за входом до нього та намагатися потрапити всередину з черговим відвідувачем, який тільки прийшов до наркопритону або який виходить з нього. Також двері наркопритону непомітно для інших осіб, які знаходяться у ньому, можуть відчинити особи, які надають конфіденційну допомогу оперативному та слідчому працівникам.

Невиправданою, з позиції ступеня ризику, є спроба потрапити до приміщення наркопритону за допомогою одного із затриманих відвідувачів, який тільки вийшов з наркопритону у стані наркотичного сп'яніння, шляхом надання йому пропозиції щодо співробітництва з правоохоронними

органами. Такій особі пропонується повернутися назад до наркопритону, після чого члени слідчо-оперативної групи разом з цією особою увійдуть до його приміщення. При цьому затримана особа може погодитися на словах про співробітництво, а під час повернення до наркопритону попередити його організатора та утримувача про небезпеку, адже може усвідомлювати відсутність покарання за вчинення таких дій.

Під час проникнення до приміщення наркопритону частини слідчо-оперативної групи, яка буде здійснювати затримання його організатора, утримувача та підозрюваних осіб, інша частина повинна контролювати усі вікна та виходи з нього з метою недопущення можливості втечі вказаних осіб і викидання речових доказів через них. Частина слідчо-оперативної групи, яка потрапила до наркопритону, повинна блокувати переміщення осіб, які в ньому знаходяться, а також не дати їм змоги спілкуватися між собою. Після цього власнику чи користувачу приміщення пред'являється ухвала слідчого судді про проведення за даною адресою огляду чи обшуку, пропонується ознайомитися з даною ухвалою та видати наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, які знаходяться у приміщенні. Дані слідчі (розшукові) дії проводяться у присутності як мінімум двох понятих, залучення яких слід спланувати заздалегідь.

Необхідно враховувати, що згідно з наказом МВС від 14 серпня 2012 року № 700, під час огляду місця події, обшуку при досудовому розслідуванні кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, в обов'язковому порядку застосовується відеофіксація цих слідчих дій відповідно до КПК. Насамперед, здійснюються особистий обшук організатора та утримувача наркопритону і особистий огляд його відвідувачів. Тут необхідно пояснити, якщо ухвала слідчого на проведення огляду місця події, яким є житлове приміщення, або на проведення обшуку надає право членам слідчо-оперативної групи проводити особистий обшук осіб, яким належить приміщення чи які користуються ним, то на відвідувачів наркопритону це право не поширюється. Затримання даних осіб, якщо вони знаходяться у стані наркотичного сп'яніння, особистий огляд та огляд їх речей необхідно проводити на підставі статей 263 та 264 КУпАП України. Якщо серед затриманих у наркопритоні є жінки, необхідно залучити до особистого огляду двох понятих цієї ж статі та жінку – працівника поліції.

Після вказаних дій члени слідчо-оперативної групи повинні ретельно оглянути усі приміщення наркопритону з метою пошуку та вилучення речових доказів та слідів вчинення злочину. При цьому один оперативний працівник залишається біля входу в наркопритон для затримання відвідувачів, які можуть прийти пізніше, а ще один здійснює спостереження за поведінкою затриманих осіб, вживає заходів щодо недопущення спілкування.

Під час огляду та обшуку члени слідчо-оперативної групи вилучають: наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори; грошові

кошти (при цьому, якщо проводилася оперативна закупівля, у протоколі фіксуються номери та серії вилучених купюр); усі записи, які можуть містити інформацію про відвідувачів наркопритону, поставщиків наркотиків та прекурсорів, розрахунки з ними, рецепти виготовлення наркотичних засобів; обладнання та пристрої для вживання та виготовлення наркотиків (шприци, каструлі, м'ясорубки і т.п. із залишками наркотичних речовин); інші сліди вчинення злочину (виварена макова солома, ватні тампони, бинти із залишками крові, упаковки від медичних препаратів, які містять наркотичні засоби чи психотропні речовини, зняття відбитків пальців рук із засобів вчинення злочину тощо). Усі речові докази під час вилучення повинні бути упаковані та опечатані фрагментом паперу з відтиском печатки органу Національної поліції України, на якому вказується дата вилучення, а також ставляться підписи понятих, підозрюваної особи і слідчого.

Наступною невідкладною слідчою (розшуковою) дією є освідування підозрюваних осіб та відвідувачів наркопритону на предмет наявності стану наркотичного сп'яніння та слідів незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Після цього негайно здійснюються допити свідків, якими є відвідувачі наркопритону, а потім допити підозрюваних осіб. При цьому, щоб не упустити важливі деталі події злочину, доцільно заздалегідь скласти перелік питань, які необхідно з'ясувати під час допиту. Допит кожної із затриманих осіб слід проводити окремо, з цією метою слідчий надає доручення оперативним працівникам, які можуть таким чином допитувати одночасно у різних приміщеннях декілька осіб.

Необхідно враховувати, що головним завданням допиту підозрюваних осіб є не тільки визнання ними своєї винності, а й фіксація фактичних даних, за допомогою яких може бути встановлена істина під час досудового розслідування та виявлення фактів вчинення інших злочинів. Такі дані необхідно отримувати та фіксувати також і під час допиту свідків.

Зазначимо, що незважаючи на ретельне планування та підготовку реалізації матеріалів, зібраних за фактом організації або утримання наркопритонів, вірне визначення моменту початку реалізації не завжди гарантує обов'язковий успіх її проведення. Це пов'язано з тим, що ризик знищення доказів злочинцями залишається дуже високим. Насамперед, це стосується ситуацій, коли злочинцям вдається знищити наркотичні засоби або психотропні речовини, без вилучення яких притягнути їх до кримінальної відповідальності за вчинення розглядуваного злочину вкрай важко. Разом з тим дотримання алгоритму дій, запропонованого нами вище, дозволяє звести до мінімуму ризик недосягнення мети реалізації зібраних матеріалів.

Розділ 3.

Типові слідчі ситуації та особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 317 КК України

3.1. Криміналістична характеристика злочинів, передбачених ст. 317 КК України

Наркоманія в Україні набуває все більш значних масштабів, стає серйозною загрозою для соціально-економічної і політичної стабільності, національної безпеки і суверенітету нашої держави. Спостерігається зростання скоєних злочинів, пов'язаних з наркотиками. Наркозлочинність – це складне явище, що являє собою багатоепізодну, багатаспектну злочинну діяльність, до якої залучена дуже велика кількість людей-функціонерів: наркодилерів, наркокур'єрів, утримувачів наркопритонів і споживачів. Виявити і розслідувати такі злочини можна тільки в системі зв'язків і відносин між усіма учасниками даної кримінальної діяльності.

Організація та утримання наркопритонів – всього лише один з елементів цієї розгалуженої системи, що характеризує заключний етап руху наркотику від постачальника до споживача. Проблеми і труднощі виникають як у процесі виявлення таких злочинів, так і їх розслідування. Це пояснюється рядом причин:

- високою латентністю злочинів, пов'язаних з організацією та діяльністю наркопритонів;
- відомчою роз'єднаністю органів, покликаних боротися зі злочинами у сфері незаконного обігу наркотиків, відсутністю координації між ними;
- методики виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з діяльністю наркопритонів, вимагають постійного вдосконалення у зв'язку зі зміною фактичної ситуації.

Притон – це будь-яке житлове або нежитлове приміщення (будівля) незалежно від форм власності, призначене для постійного або тимчасового перебування людей або розміщення будь-яких цінностей, пристосоване для споживання наркотичних засобів або психотропних речовин. Виділяють наступні ознаки притону: територіальний, цільовий, тимчасовий і функціональний.

Основними елементами криміналістичної характеристики злочину, передбаченого ст. 317 КК України є:

- спосіб вчинення;
- особа злочинця;
- місце вчинення;
- предмет злочинного посягання;
- типові сліди злочину.

Спосіб вчинення злочину. Спосіб вчинення злочину можна визначити як прийом, дію (систему дій чи прийомів) з підготовки, вчинення або приховування злочину, що характеризується конкретними знаряддями, засобами, слідами, умовами місця, часу вчинення злочину. Спосіб вчинення злочину слід розглядати у трьох аспектах: безпосереднє вчинення злочину, його підготовка і приховування. Способи організації, утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна класифікувати за різними критеріями: за особливостями способу злочину, передбаченого ст. 317 КК України; залежно від мети організації, утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та надання приміщень; за кількістю осіб, яким надається приміщення для вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; залежно від кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 317 КК України; залежно від наявності чи відсутності поєднання з вчиненням інших злочинів (статті 307, 308, 309, 311, 315 КК України).

Норма ст. 317 КК України передбачає кримінальну відповідальність за організацію, утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також надання приміщення з цією метою.

На підставі викладеного можна виокремити три способи вчинення цього злочину:

1. організація місць для незаконного виготовлення чи виробництва та вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів;
2. утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів;
3. надання приміщення з метою незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів.

Отже, організація місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів полягає у вчиненні однією чи кількома особами дій, що фактично призвели до його створення або були на це спрямовані.

Пленум Верховного Суду України вважає, що організація такого місця полягає у підшукуванні приміщення, виготовленні пристроїв для виробництва, виготовлення та вживання наркотичних засобів чи психотропних речовин, залученні клієнтів і співучасників, розробленні конспіративних заходів тощо²⁴.

²⁴ Постанови пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / за заг. ред. В. Т. Малярєнка / упор. П. П. Пилипчук. – Київ : Юрінком Інтер, 2007. – 408 с.

Таким чином, до таких дій відносять підшукування, придбання або наймання житлового чи нежитлового приміщення, фінансування, ремонт, облаштування приміщення різним приладдям та інші схожі дії, вчинені з метою наступного використання зазначеного приміщення для вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів декількома особами.

Переважає більшість цих дій може бути складовою організації місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів. Однак дії, що стосуються надання приміщень (для тривалого використання різними особами), утворюють інший спосіб вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України, – надання приміщення з метою незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів.

Отже, організація місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів як спосіб вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України може полягати в таких діях:

1. Підшукуванні, найманні, пристосуванні, облаштуванні приміщень або інших місць.
2. Виготовленні пристроїв для вживання, виробництва та виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин, придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів.
3. Підшукуванні та залученні клієнтів (споживачів).
4. Найманні обслуги для обслуговування таких місць.
5. Підшукуванні та залученні співучасників.
6. Розробленні, підготовці та вживанні конспіративних заходів²⁵.

Особливості вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України, можуть залежати від окремих кваліфікуючих ознак. Це вчинення злочину повторно, з корисливих мотивів, групою осіб, із залученням неповнолітнього.

Дії з приводу організації, утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також надання приміщень з цією метою можуть бути поєднані з вчиненням інших злочинів:

1. Незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням чи збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України).
2. Викраденням, привласненням, вимаганням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308 КК України).
3. Незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням,

---

²⁵ <http://www.viche.info/journal/2517/>

зберіганням, перевезенням чи пересиланням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309 КК України).

4. Незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням чи пересиланням прекурсорів (ст. 311 КК України).

5. Схилянням до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 315 КК України).

З огляду на зазначене, способи організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна поділити на прості – вчинення лише злочину, передбаченого ст. 317 КК України, та складні – поєднанні з вчиненням злочинів, які передбачені іншими статтями. Зазначені злочини можна також розглядати як готування до організації, утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Цей злочин вчиняється у формі організації місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (17,4 %); утримання цих місць (30,4 %); надання приміщення з метою незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (52,2 %).

У більшості випадків (74,0 %) вказані місця призначені для вживання зазначених речовин і лише в чверті випадків (26,0 %) – для їх виробництва та виготовлення. Вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів відбувається шляхом ін'єкції (41,6 %), паління (31,0 %), вдихання (11,2 %), перорально (16,2 %).

За результатами опитування працівників органів Національної поліції України кваліфікуючими ознаками цього злочину є група осіб (45,3 %), випадків залучення неповнолітнього (16,0 %) та корисливий мотив (32,0%). Водночас у результаті вивчення кримінальних проваджень з'ясовано, що залучення неповнолітнього до вчинення зазначених злочинів встановлюються в поодиноких випадках.

У 41,2 % вивчених кримінальних проваджень злочин, передбачений ст. 317 КК України, поєднаний з вчиненням інших злочинів. Під час виявлення та розслідування даної категорії злочинів за свідченнями респондентів у 96,0 % випадках виявляються інші злочини. Як правило це злочини, передбачені ст.ст. 185, 186, 307, 308, 309, 311, 315 КК України.

По даній категорії кримінальних проваджень приховуються: самі місця незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (21,8 %), наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги (24,1 %), сировина для їх виготовлення та виробництва у тому числі прекурсор (14,7 %), обладнання для їх виготовлення та виробництва (14,1 %), засоби для вживання наркотичних

засобів, психотропних речовин, їх аналогів (7,1 %), місця зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (18,2 %).

Серед способів ухилення від кримінальної відповідальності зустрічаються: надання неправдивих свідчень (29,2%), відмова від свідчень (21,9%), забезпечення неправдивого алібі (8,8 %), ухилення від слідства і суду (нез'явлення до органів досудового розслідування чи суду, зміна місця проживання, переховування у родичів, друзів, знайомих) (24,8 %), симуляція хвороби (10,2 %), вплив на свідків і працівників правоохоронних органів (3,7 %). Особи, які вчиняють ці злочини використовують різноманітні способи конспірації: жаргонні слова (11,7 %), умовні знаки (13,7 %), виготовлення і вживання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів у час, коли інші члени сім'ї чи сусіди відсутні (19,4 %), недопущення в місця сторонніх осіб (20,3 %), маскування місця під інше місце (для гри чи святкування) (7,6 %), знищення будь-яких слідів (13,7 %), використання схованок (13,7 %) ²⁶.

Особа злочинця. Типологія осіб, які притягуються до відповідальності за ст. 317 КК України.

Організатори, утримувачі вказаних місць, а також особи, які надають приміщення здебільшого чоловіки (78,4 %) віком 29 і більше років (69,3 %), неодружені (64,7 %), які переважно не працюють і не навчаються (74,7 %), з базовою загальною середньою освітою (58,8 %), рідше – професійно-технічною (41,2 %), громадяни України (99,8 %), вчиняють злочин одноособово (85,5 %), зазвичай не судимі (82,3 %), перебувають на обліку в органах Національної поліції України, однак не завжди перебувають на обліку в наркодиспансері (58,8 %), мають схильність до вживання алкогольних напоїв (79,9 %), наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів (83,3 %), позитивно характеризуються (82,4 %) та раніше знайомі з відвідувачами (88,2 %).

Встановлено, що відвідувачі місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів завжди мають постійне місце проживання, здебільшого перебувають на обліках у органах Національної поліції України (64,7 %).

Місце вчинення. Місця незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можуть бути класифіковані залежно від виду приміщення, мети його створення, кількості та категорії відвідувачів.

Незаконне вживання, виробництво чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів відбувається, як правило, у квартирах

---

²⁶ Запорощенко Н. А. Розслідування організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. А. Запорощенко ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2012. – 20 с.

(63,2 %), у окремих випадках будинках (31,5 %) та інших приміщеннях (5,3 %). Такі місця можна класифікувати залежно від виду приміщення, мети створення, кількості та категорії відвідувачів. Залежно від виду приміщення такими місцями можуть бути жилі (94,7 %) та нежилі (5,3 %) приміщення. Зазначені місця здебільшого призначені для вживання, виробництва та виготовлення цих речовин (42,3 %) і в окремих випадках – для вживання (27,6 %); виготовлення (18,9 %) та виробництва цих речовин (11,2 %). Ці місця здебільшого відвідують декілька осіб: дві і більше (13,3 %), три і більше (28,9 %), чотири і більше (13,3 %), п'ять і більше (40,0 %). Склад відвідувачів, як правило, постійний (77,6 %).

Предмет злочинного посягання. Предметом злочину виступають наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори. Визначення понять «наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги» закріплено в ст. 1 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»²⁷, що позитивно відображається на однаковості їх тлумачення та використанні в інших нормативно-правових актах, службовій документації та правоохоронній діяльності. Однак, указаний Закон надає лише загальне уявлення про зазначені речовини, а конкретну їх деталізацію з визначенням міжнародної незареєстрованої та хімічної назв здійснено в Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України²⁸. У даному Переліку наркотичні засоби, психотропні речовини та їх прекурсори наведено в чотирьох таблицях, які містять дев'ять списків, згідно з якими здійснюється їх класифікація.

Відповідно до наведеної класифікації наркотичні засоби і психотропні речовини поділяються на:

1. особливо небезпечні наркотичні засоби і психотропні речовини, обіг яких заборонено;
2. наркотичні засоби і психотропні речовини, обіг яких обмежено;
3. наркотичні засоби і психотропні речовини, обіг яких обмежено і стосовно яких допускаються виключення деяких заходів контролю;
4. рослини, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини і обіг яких допускається для промислових цілей.

Також, наркотичні засоби і психотропні можуть бути класифіковані за:

1. Джерелами походження, згідно з якими вони поділяються на: рослинного (кодеїн, морфін, опій, опій екстракційний, тебаїн тощо), напівсинтетичного (героїн, опій ацетильований, гідроморфон, еторфін тощо) та

²⁷ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними : закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 62.

²⁸ Постанова Кабінету Міністрів України № 770 від 06.05.2000 р. «Про затвердження Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів»

синтетичного походження (бупренорфін, метадон, промедол, первітин тощо).

2. Способами виробництва чи виготовлення, внаслідок чого бувають кустарно виготовлені наркотичні засоби (марихуана, опій екстракційний, опій ацетильований, ефедрон), виготовлені в лабораторних умовах (героїн, ЛСД, екстазі) та лікарські препарати, які містять наркотичні засоби і психотропні речовини та виробляються чи виготовляються промисловим способом (морфін, кодеїн, омнопон, тебаїн, кофекс тощо).

3. Фармакологічною дією на психічний та фізичний стан людини, згідно з якою вирізняють: психостимулятори (похідні від опію, тетрагідро-каннабінолу, ефедрину, кокаїну, амфетаміни, метамфетамін), галюциногени (ЛСД, мескалін, МДА, псилоцибін, псилоцин), заспокійливі засоби та депресанти (пентобарбітал, фенобарбітал, фенозепам, діазепам, клоназепам). Разом з тим, необхідно зазначити, що розподіл наркотичних засобів і психотропних речовин за підставами, наведеними у даній класифікації, носить певною мірою умовний характер у зв'язку з тим, що деякі з них надають комплексний вплив на психіку людини.

4. Способами вживання споживачами, відповідно до яких наркотики поділяються на ті, що вживаються: перорально (ЛСД, метадон, екстазі), шляхом ін'єкції (розчин опію екстракційного, опій ацетильований, ефедрон, героїн), паління (марихуана, гашиш, опій, крек), інгаляції (героїн), вдихання через ніс (кокаїн, героїн, диметилтриптамін). Необхідно також зазначити, що деякі наркотики, наприклад героїн, можна вживати декількома способами, тому ця класифікація, як і попередня, має умовний характер.

На підставі вивчення кримінальних проваджень встановлено, що предметом злочинного посягання у справах про організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є: у 75,0 % випадків – наркотичні засоби (каннабіс, ацетильований опій, макова солома, невисушена макова солома, екстракційний опій); у 15,0 % випадків – психотропні речовини (ефедрин, псевдоефедрин, морфін).

Проведений аналіз кримінальних проваджень, відкритих за вчинення розглядуваних злочинів, свідчить про те, що, незважаючи на наявність в Україні в незаконному обігу синтетичних наркотиків, найпоширенішими наркотичними засобами, які використовуються в наркопритонах, є наркотичні засоби рослинного походження, що одержані з: а) маку снотворного (76 %); б) коноплі (11 %); в) з ефедрину (6 %); г) інші (7 %). Однак статистичні дані кримінальних проваджень не в змозі достовірно відобразити пропозицію наркотиків у наркопритонах.

Типові сліди злочину. Ознаки способу вчинення злочину відображаються у комплексі різноманітних типових слідів.

Типові матеріальні сліди організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних

речовин або їх аналогів розподілено на такі групи:

1. Сліди незаконного виготовлення (виробництва) наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
2. Сліди зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
3. Сліди вживання та впливу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів на організм людини.
4. Сліди винагороди за організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, а також надання приміщень з цією метою.

Слідами цих злочинів, як правило, виступають: наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги; знаряддя і засоби, що використовуються для виготовлення (виробництва) та вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; сировина для виготовлення (виробництва) цих речовин (у тому числі прекурсори); залишки, відходи від виготовлення (виробництва) цих речовин (ватні тампони); упакування цих речовин; предмети, отримані за користування місцями. Ідеальні сліди цих злочинів отримуються під час проведення слідчих та інших процесуальних дій з пам'яті свідків чи осіб, які вчинили злочин чи причетні до нього.

До типових матеріальних слідів, що виявляються в осіб, що організують, утримують зазначені місця чи надають відповідні приміщення, а також відвідувачів зазначених місць, можна віднести:

1. Сліди наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів на руках чи під нігтями. Наприклад, якщо сировиною для наркотику служить зелена маса конопель, на долонях рук підозрюваного й під нігтями залишаються сліди у вигляді маси темно-зеленого кольору.
2. Сліди ін'єкцій на тілі. На споживання наркотичних засобів можуть вказувати сліди ін'єкцій (уколів) у вигляді дрібнокрапкових або великокрапкових саден, а в окремих випадках великих рубців з саден, які злилися. Локалізація таких слідів в районі вен може вказувати на систематичне введення лікарських або наркотичних засобів. Слід мати на увазі, що зазначені сліди можуть бути виявлені і в інших частинах тіла людини. З метою приховування таких слідів наркомани нерідко роблять ін'єкції і в міжпальцеві проміжки, тілесні ушкодження, родимі плями, татуювання та ін.
3. Відповідні сліди у крові та сечі.
4. Наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, що знаходяться на(в) одязі чи особистих предметах. При кустарному виготовленні наркотичних засобів на знаряддях і засобах злочину залишаються сліди від наркотиків у вигляді мікрочасток, зберігається їх запах.
5. Предмети, за допомогою яких виготовляються і вживаються наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги. Частина рослин (маку, конопель), вихідні не наркотичні хімічні речовини, використовувани

для синтезу, проміжні і кінцеві продукти процесу переробки (готові наркотики); хімічне обладнання, м'ясорубки та інші засоби, використовувані на різних стадіях технологічного процесу при переробці рослинної сировини, синтезі або очищенні; рецептура, спеціальна література, чорнові записи та інші. На споживання наркотичних засобів можуть вказувати також виявлені пристосування для споживання наркотиків (трубки, шприци тощо), посуд зі слідами-нашаруваннями, мікрочастинками опію-сирцю та ін.

6. Предмети для зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (обгортки, коробки, контейнери, схованки тощо).

7. Запах від одягу особи, що виготовляє наркотичні засоби, психотропні речовин або їх аналогів.

3.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів і алгоритми дій слідчого щодо їх вирішення

Слідчі ситуації у кримінальних провадженнях про організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів класифікуються за такими критеріями: особливості отримання початкової інформації; причетність до інших злочинів; наркотична залежність особи, яка вчинила злочин; обізнаність у способах, прийомах, методах виробництва, виготовлення та вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Типові слідчі версії у справах про організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна класифікувати за такими критеріями: категорією осіб; кількістю осіб; способом вчинення злочину; джерелом отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; носієм слідів злочинної діяльності.

За категорією осіб у справах про організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можуть бути висунені такі слідчі версії:

1. Злочин вчинено випадковими особами, особами, які вперше вчинили злочин у зазначеній сфері;
2. Злочин вчинено професіоналами у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, раніше судимими за вчинення цих злочинів;
3. Злочин вчинено особами, які вживають наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналогів.

Крім того, залежно від кількості осіб, можна висунути такі версії: злочин вчинено одноособово; злочин вчинено групою осіб за попередньою змовою; злочин вчинено організованою групою; злочин вчинено злочинною організацією.

Версії можна висувати і стосовно джерел отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів:

1. Наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги виробили чи виготовили у місцях незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;

2. Наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги отримали або придбали у друзів, знайомих, родичів, незнайомих осіб.

На підставі аналізу змісту диспозиції статті та аналізу судово-слідчої практики, можна висунути такі слідчі версії:

1. Злочин вчинено з корисливих мотивів. З огляду на зазначене під час проведення слідчих та інших процесуальних дій в кожному випадку необхідно з'ясувати якими мотивами керувалась особа, яка вчинила злочин, чи отримала вона якусь винагороду (отримання грошей, будь-яких речей, майна або придбання права на них, отримання певних послуг, звільнення від особистих матеріальних витрат тощо).

2. Злочин вчинено повторно. Необхідно з'ясувати чи має особа, непогашену і незняту судимість; скільки було епізодів злочинної діяльності.

3. Злочин вчинено групою осіб. Дослідження матеріалів судово-слідчої практики дає підстави стверджувати, що особи, які вчиняють даний злочин, в окремих випадках спільно проживають з іншими особами – членами сім'ї, родичами, знайомими, тому доцільно з'ясувати причетність вказаних осіб до цього злочину.

4. Злочин вчинено із залученням неповнолітнього. У цьому випадку слід встановити причетність до вказаного злочину неповнолітніх, які можуть проживати з особою, яка вчинила злочин передбачений ст. 317 КК України, а також неповнолітніх з якими підтримуються зв'язки, по можливості відібрати у них пояснення, допитати.

5. Злочин вчинено організованою групою чи злочинною організацією, або ж спільно з учасниками організованої групи чи злочинної організації.

6. Вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України поєднане з вчиненням інших злочинів.

Тому слід з'ясувати, під час розслідування злочину, які ще були вчиненні злочини як організатором або утримувачем місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів так і відвідувачами таких місць (клієнтами). Особливо слід звернути увагу на інші злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також злочини вчиненні на ґрунті наркоманії.

Тактичні завдання при цьому наступні:

- встановити організатора, постачальників наркотичних засобів, роль господаря оселі;
- встановити періодичність поставки наркотиків, особистість постійних клієнтів, режим заходу в притон, розцінки, способи споживання та ін.

Якщо є інформація про утримання притону для споживання наркотичних речовин, то в даній ситуації необхідно:

- оглянути місце події (безпосередньо наркопритон);
- провести в ньому обшук та особистий обшук затриманих у ньому осіб;
- провести освідчення затриманих осіб;
- призначити судово-медичну експертизу, з метою з'ясування наявності наркотичних речовин в крові;
- провести обшуки за місцем проживання затриманих;
- допитати затриманих осіб;
- допитати їх рідних, близьких, знайомих і т.п.;
- призначити інші експертизи в залежності від ситуації (експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів судово-фармакологічна та ін.).

3.3. Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 317 КК України

3.3.1. Тактичні особливості проведення огляду місця події, освідчення

При розслідуванні кримінальних проваджень аналізованої категорії, місцем події можуть бути різні приміщення (квартира, кімната в комунальній квартирі, літня кухня, сарай, гараж, лазня, погріб, горище, підвали, кинуті будинки, помешкання підпільної лабораторії та ін.

Об'єктами пошуку й огляду по справах про організацію або утримання наркопритону є:

- наркотичні засоби – фармацевтичні препарати в ампулах, у вигляді таблеток, порошку, настойок, позначених фабричним маркіруванням або без такого;
- наркотичні засоби кустарного виготовлення – в основному марихуана, гашиш, гашишна олія, настойка макової соломки;
- наркотичні засоби, виготовлені в обладнаних належним чином підпільних лабораторіях, наприклад кокаїн, героїн, ЛСД та ін.;
- використана для виготовлення наркотичних засобів сировина, напівфабрикати, реактиви, наприклад, крижана оцтова кислота, лабораторне устаткування, різні пристосування: сито зі слідами конопельного пилоку або часток цієї рослини; важкі предмети, використовувані в якості преса при виготовленні гашишу; ковдри, поліетиленова плівка, над яку могла

просіватися конопельна потерть; ваги, гирки;

- відходи виготовлення наркотичних речовин – голівки маку, лушпиння від них, конопельна, макова соломка, побічні продукти, що утворюються при синтезі деяких наркотичних засобів;

- будь-який посуд або ємності, уміст яких викликає підозру;
- пристосування для вжитку наркотичних засобів: трубки, шприци, особливо використані, тому що в них можуть знаходитися залишки шуканих речовин, закопчені ложки, трубочки для вдихання кокаїну та ін.;

- тютюнові вироби зі слідами пропитки гашишною олією, із добавкою гашишу або марихуани;

- пристосування для набивки цигаркових гільз тютюном, виготовлення самокруток із стандартних листів цигаркового паперу;

- сліди вжитку наркотичних засобів: попіл, недокурки, порожні ампули, упакування з відповідними етикетками;

- речі, що могли служити платою за наркотичні засоби або за відвідування притону;

- листування, поштово-телеграфна кореспонденція, записні і телефонні книжки, грошові перекази, квитанції камер схову, рахунки на оплату міжміських і міжнародних переговорів, готелів.

У протоколі огляду фіксуються:

1. Розташування місця події і речової обстановки на ньому.
2. Кількість, розфасування, вид, колір, запах, вага речовин, що ймовірно є наркотичними засобами, вид упакування, у якому вони знаходилися, маркірування упакувань, ампул, утиснені написи або знаки на таблетках, наявність тютюну, змішаного з гашишем, марихуаною або просоченого гашишною олією.

3. Присутність готової до реалізації «продукції» у виді розфасувань по малих дозах або упакованих у транспортабельну тару, їх кількість, вид упакованої речовини, колір, запах, вага.

4. Наявність пристосувань для вжитку наркотичних засобів, їх кількість, вид, присутність у них невикористаних залишків.

5. Виявлені залишки після вжитку наркотичних засобів, їх кількість, вид, маркірувальні написи на упакуваннях, наявність у них невикористаного наркотику.

6. Вид лабораторного або кустарного устаткування, пристосованого для виготовлення або переробки наркотичних речовин, вид, колір і запах речовин, що знаходяться в ньому, а також реактивів, напівфабрикатів.

7. Документація, що може становити інтерес: зазначити яка саме, її вид, функціональне призначення.

8. Результати огляду рецептів, що вселяють підозру.

Оглядаючи наркотики, слідчий повинний у першу чергу вжити заходів до відшукування, фіксації і вилучення за допомогою спеціаліста слідів пальців

рук на пакувальному матеріалі, а при вилученні наркотиків синтетичного походження – на ампулах або пузирьках.

При огляді наркотичних засобів встановлюються і відбиваються в протоколі: якісні і кількісні характеристики наркотичної речовини, психотропного засобу (вид, склад, консистенція, кількість, колір, запах, обсяг, вага), а також пакувальний матеріал (засіб упакування, перев'язувальний матеріал і т.д.), у яких вони знаходилися.

При огляді одягу і взуття з'ясовуються і фіксуються: найменування предметів одягу і взуття; матеріал, колір, покрій одягу і взуття; особливості одягу і взуття (нашивки, етикетки, мітки і т.п.); стан одягу і взуття (наявність і характер ушкоджень, нашарувань різних речовин, забруднень і т.п.); розташування і розміри ушкоджень і забруднень; зміст кишень поміщається в окремі пакети з відповідними написами і печатуються.

На одязі наркоманів старанно оглядаються кишені, лацкани і рукава пальт, піджаків, внутрішня сторона шкарпеток і штанів (на них можуть бути сліди крові, якщо наркоман уводив наркотик у ноги).

Особливим видом слідчого огляду є освідування, яке провадиться за загальними правилами (ст. 241 КПК). При проведенні освідування необхідне повне обстеження всього тіла людини, що дозволяє знайти і зафіксувати особливі прикмети, а також мікрооб'єкти і сліди ін'єкцій (внутрішньовенних або внутрішньом'язових), які залишилися на тілі.

При провадженні освідування встановлюється:

- чи є на затриманому, його одягу сліди злочину: частки наркотичних засобів, лікарських препаратів, що містять наркотики, речі і предмети, що зберегли їх залишки, шприци, записи, що викривають і т.д.;

- чи є в даної особи ознаки споживання наркотиків, психотропних речовин: ін'єкцій у вигляді дрібних крапок, а також виразки або нариви на кінцівках, передпліччях, плечах, між пальцями рук (рідко дотримують правила асептики, як правило, не кип'ятять шприци), а також ознаки наркотичного сп'яніння.

Крім того, при необхідності в протоколі відбивається наявність на особі, що оглядається ушкоджень і її особливі прикмети.

У межах огляду, при наявності відповідних вказівок, у постанові про провадження даної слідчої (розшукової) дії, за допомогою спеціаліста, що бере участь в огляді, можуть бути отримані зразки для порівняльного дослідження.

Найбільш характерними видами зразків (порівняльних матеріалів) виступають:

- змиви з рук, шиї, губів, зубів, тіла людини (одержують за допомогою ватних тампонів, змочених медичним спиртом);
- нігтьові зрізи (зіскоби з-під нігтів);
- зразки крові з пальця, вени;

- відбитки пальців і долонь рук;
- відбитки взуття;
- відбитки ступній ніг;
- зразки поту, слини, сечі, потожирових речовин;
- зразки волосся з голови;
- сліди зубів (надкуси, відкуси), зліпки зубів, моделі зубних рядів. До одержання деяких із зазначених зразків залучаються спеціалісти-медики²⁹.

3.3.2. Тактика підготовки та особливості проведення допиту окремих категорій осіб при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 317 КК України

За результатами опитування працівників органів Національної поліції України встановлено, що свідком по даній категорії кримінальних проваджень можуть виступати:

1. відвідувачі місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (13,9 %);
2. очевидці затримання на гарячому підозрюваних (20,2 %);
3. працівники комунальних служб (8,2 %);
4. родичі, знайомі, друзі, сусіди організаторів, утримувачів місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, осіб, які надають приміщення з цією метою, а також відвідувачів цих місць (9,4 %);
5. працівники правоохоронних органів (10,1 %);
6. особи, що співпрацюють з працівниками правоохоронних органів (7,9 %);
7. поняті, що були присутні під час проведення слідчих дій (21,7 %);
8. власники приміщень, що виступають місцями для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (8,6 %).³⁰

Різна інформація може бути отримана при допитах знайомих, сусідів, родичів. При цьому необхідно враховувати взаємовідносини цих осіб, їх зацікавленість або можливість участі в злочинах, що майже завжди відбивається на показаннях. У даному випадку бажано оперативним шляхом одержати відомості про взаємовідносини в сім'ї, спосіб життя і поведінку її членів, що допоможе слідчому обрати відповідну тактику і програму допиту.

²⁹ Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 728 с.

³⁰ Запорошенко Н. А. Розслідування організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. А. Запорошенко ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2012. – 20 с.

Зазначені свідки можуть повідомити про прикмети осіб, що його відвідували, у кого він одержував і кому збував наркотики, із ким і куди виїжджав, на якому транспорті, що розповідав про поїздку.

Допит підозрюваного. Обставини, що мають бути встановлені шляхом допиту підозрюваного, визначаються особливостями кожного окремого провадження. Приблизний перелік запитань може бути таким:

1. Чи вживав він сам наркотичні засоби, якщо так – з якого часу і які, де і з ким?
2. Хто навчив виготовляти і вживати наркотики?
3. Чи є у нього пристосування для їх виготовлення?
4. Яку кількість наркотиків, коли, у кого, яким способом і за яку суму придбав?
5. Кого знає з тих, хто вживає або збуває наркотики?
6. Якщо сам виготовив наркотик, то де, у якому місці, коли придбав сировину, як перевіз?
7. З якою метою придбав наркотик?
8. Якщо допитуваний наркоман, то чи перебуває на обліку у лікаря?
9. Чи раніше лікувався від наркоманії?
10. Хто ще знає про те, що він вживає наркотики та ін.

Організаторів і власників притонів допитують про обставини створення притону, коло клієнтів, джерела придбання наркотиків або психотропних препаратів, режим, встановлений для відвідувачів, плати за наркотики.

3.3.3. Тактика обшуку

Обшук проводиться з особливою ретельністю, оскільки шукані предмети зазвичай невеликі за розмірами і їх легко заховати. При обшуку приміщень особливу увагу слід звертати на сліди свіжої штукатурки, побілки, фарбування стін, свіжо поклеєні шпалери, дошки та колоди, що відрізняються за зовнішнім виглядом від стіни, на більш глухий звук при простукуванні стін і т.п.

При огляді підлоги увагу слідчого повинні привернути: наявність нового, цвяхи у підлозі, вставлені дошки або окремі їх шматки, відсутність в пазах бруду і пилу, свіже підмазування в цементній або глиняній підлозі. На присадібній ділянці особливий інтерес представляють квіти та інші рослини, які на тлі навколишньої зелені виглядають зів'язлими, ділянки свіже перекопаної землі, в також колодязі, вигрібні ями та інші місця, в яких можуть бути влаштовані схованки.

Поширеними тактичними прийомами, що супроводжують проведення обшуку в осіб, що займаються незаконними операціями з наркотиками, є: контролювання входу в приміщення (наприклад, притону) на випадок появи наркоманів та їх зв'язків із метою їх затримання; охорона обшукуваних і спостереження за ними з метою запобігти їх спробам знищити або позбутися від наркотиків та інших предметів і документів, або учинити втечу. До

проведення обшуку усередині будинку співробітникам рекомендується оглянути його зовні. Це необхідно для пошуку наркотиків, предметів або речових доказів, які підозрювані могли викинути у вікна або двері.

При особистому обшуку особі спочатку пропонується зняти одяг; кожна знята річ ретельно обстежується і відкладається в сторону. Огляд тіла, зазвичай, починають з голови, при цьому волосся обшукуваного або перуку розчісують густим гребінцем. Досвід показує, що в волоссі і під перукою дуже часто переносять наркотики.

Наркотичні засоби, як правило, упаковані в поліетиленову плівку, можуть бути укриті на різних частинах тіла: під пахвою, в паху, між пальцями ніг, під бинтом або лейкопластиром, прикріплені до ступні. При виникненні підозри в тому, що шуканий предмет прихований під бинтовою чи іншою пов'язкою, для участі в обшуку слід запросити лікаря.

3.3.4. Особливості тактики призначення та проведення судових експертиз

На підставі вивчення судово-слідчої практики встановлено, що під час розслідування злочинів, передбачених ст. 317 КК України, призначається експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів (100,0 %) та судово-медична (наркологічна) експертиза (88,3 %) ³¹.

В окремих випадках може виникнути необхідність у доведенні факту вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у конкретному місці за допомогою інших видів судових експертиз (судово-біологічна, судово-психіатрична та інші).

Експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів поводить для встановлення:

- факту належності речовин та їх слідів до наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, сильнодіючих чи отруйних речовин, а також визначення їх кількісного вмісту в досліджуваних об'єктах;
- спільного джерела походження підконтрольних речовин;
- єдиного методу синтезу чи технології виготовлення наркотичних засобів, психотропних, сильнодіючих та отруйних речовин;
- спеціального хіміко-технологічного призначення предметів та обладнання для виготовлення підконтрольних речовин.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань :

- Чи є на предметі-носії (зазначається, на якому саме) сліди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів? Якщо є, то яких саме?
- Чи є даний засіб наркотичним засобом, психотропною речовиною,

³¹ Запорошенко Н. А. Розслідування організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. А. Запорошенко ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2012. – 20 с.

їх аналогом або прекурсором і яким (якою) саме?

- Чи мають дані наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналогів або прекурсори спільну родову (групову) належність?

- Чи мають дані наркотичні засоби, психотропні речовини спільне джерело походження за якісним та відносним кількісним складом?

- Чи можна на виявленому устаткуванні і з використанням виявленої сировини і реактивів одержати речовину з певною структурною формулою;

- Якщо так, то який механізм даного процесу? Які реактиви і сировина потребуються для його здійснення, які відходи можуть мати місце при цьому? Яка продуктивність установки для одержання речовини з певною структурною формулою?

Судово-медична (наркологічна) експертиза вирішує такі питання:

- Чи не знаходиться дана особа в стані наркотичного сп'яніння?

- Чи є ознаки недавнього вжитку наркотичних (психотропних) засобів і яка давнина їх ужитку?

- Який наркотичний засіб був ужитий?

- Яким способом вводився в організм наркотичний засіб і в якій кількості?

- Чи є на тілі даної особи сліди у вигляді тілесних ушкоджень, що свідчать про введення в організм наркотичних засобів, якщо так, то який їх характер, локалізація, кількість.

Судово-біологічна експертиза досліджує об'єкти рослинного та тваринного походження. Проводиться для встановлення належності об'єктів рослинного походження до наркотичних засобів.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань³²:

- Чи належить дана рослина (подрібнені частки рослини) до таких, що містять наркотичні речовини?

- Якщо так, яка її таксономічна належність?

- Чи складала раніше дані зразки наркотичних засобів одну масу?

- Чи мають дані зразки наркотичних засобів спільну родову (групову) належність (за способом виготовлення, місцем вирощування тощо)?

Судово-психіатрична експертиза встановлює наявність ознак наркоманії або токсикоманії (хворобливий потяг до лікарських речовин); необхідність примусового лікування суб'єкта; давнина виникнення наркотичної залежності; осудність у момент учинення злочину (чи знаходилася особа в стані гострого наркопсихоза або патологічного афекту).

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

---

³² Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page>.

- Чи страждав підозрюваний (підсудний) під час інкримінованого йому діяння (діянь) психічним розладом, внаслідок якого він не міг у той період усвідомлювати свої дії або керувати ними?
- До якої категорії хворобливих станів належить даний психічний розлад – хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства, іншого хворобливого стану психіки?
- Чи потребує підозрюваний застосування до нього примусових заходів медичного характеру, якщо так, то яких саме?
- Чи страждає підозрюваний на хронічний алкоголізм або наркоманію?
- Чи потребує він лікування від алкоголізму чи наркоманії?

Рекомендації щодо профілактики протиправних дій, передбачених статтю 317 Кримінального кодексу України

1. Важливим напрямом вважаємо подальшу розбудову сайту Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/odessa/uk/publish/article/83616>.

- доцільним є продовження його змістовного наповнення щодо класифікації найбільш поширених наркозагроз, засобів протидії їм з боку органів держави, громадських організацій та громадян, алгоритмів виявлення наркопритонів;
- на сайті можна навести приклади найбільш розповсюджених наркотиків, їх ознак, фото, відео, інший матеріал щодо суб'єктів вчинення правопорушень, ознак типових місць споживання наркотиків тощо;
- крім того доцільно розмішувати практичні пам'ятки, рекомендації та поради батькам, учням, пересічним громадянами щодо мінімізації ризиків, які пов'язані із незаконним обігом наркотиків;
- актуальною є публікація наукових статей та міжнародних документів, присвячених боротьбі із наркозлочинністю, які можуть бути основою для нормотворчої роботи та наукових досліджень в цій сфері. Наприклад, одним з останніх міжнародних документів є перекладений російською мовою «Доклад Международного комитета по контролю над наркотиками»³³.

2. Перспективним напрямом діяльності органів Національної поліції України у цій сфері, є завчасне формування кадрового резерву та популяризації здорового способу життя серед молоді. В цьому напрямі доцільно:

- запровадити практику створення навчальних фільмів про найбільш розповсюджені ризики вживання наркотичних та психотропних засобів, методіку виявлення осіб, які вживають наркотики, алгоритм дій співробітника правоохоронних органів при отриманні інформації про злочини пов'язані із наркотичними засобами;

---

³³ Веб-адреса зазначеного документу: https://www.incb.org/documents/Publications/AnnualReports/AR2013/Russian/AR_2013_R.pdf.

- запровадити цикл передач для зацікавлених верств населення, в тому числі й молоді, про безпеку вживання наркотичних та психотропних засобів, популяризацію здорового способу життя;

- запровадити у середніх навчальних закладах проведення лекційних занять з учнями щодо безпеки вживання наркотиків, конкурсів малюнків тощо, можлива робота і з батьками школярів та педагогами. Наприклад, можна розміщувати в мережі пам'ятки, на кшталт таких, що розміщені у додатку до цих рекомендацій.

3. Велику роль в мінімізації негативних явищ, має відігравати цілеспрямована робота провайдерів та правоохоронних органів щодо блокування в українському сегменті Інтернет ресурсів, які містять інформацію про наркотичні суміші, переваги психотропних препаратів тощо. Так, сьогодні з багатьма національними провайдерами проводяться постійні переговори щодо обмеження доступу до негативного контенту. Але, на жаль, діяльність підрозділів органів Національної поліції України обмежена територією України. Інтернет, як відомо, не має меж, і сервери з небезпечним контентом можуть бути розташованими в іншій країні.

4. Взаємодія органів Національної поліції України з Державною службою України з контролю за наркотиками. Результатом такого співробітництва може стати проведення спільних конференцій, симпозіумів, обміну досвідом щодо розслідування злочинів пов'язаних із вживанням наркотиків, спільне виготовлення агітаційних матеріалів, матеріалів про найбільш розповсюджені правопорушення, посібників тощо.

5. Рекомендуємо ГУНП України за можливої підтримки навчальних закладів системи МВС, розробити агітаційні матеріали про небезпечні ризики, пов'язані із незаконним обігом наркотиків. Приклади таких матеріалів наведені у додатку до рекомендацій.

6. Не аби яку роль має відігравати використання інформаційних технологій у правоохоронній діяльності. Отже, потрібно створити на порталі ГУНП електронну скриньку для анонімних повідомлень про місця вживання наркотичних та психотропних засобів, інтерактивну карту на яку кожен може нанести місця розповсюдження та вживання наркотиків.

7. Слід не рідше раз на півріччя із залученням працівників кримінального розшуку та дільничних інспекторів проводити операцію «Розкажи про те де торгують смертю», яка спрямована на виявлення місць споживання та розповсюдження наркотиків.

8. Використовувати при проведенні загально та індивідуальної профілактики рекомендації щодо виявлення наркопритонів та осіб, що вживають наркотичні засоби.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-те вид., переробл. та доповн.]. – Київ : Юрид. думка, 2008. – 1216 с.

4. Постанови пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / за заг. ред. В. Т. Маляренка ; упор. П. П. Пилипчук. – Київ : Юрінком Інтер, 2007. – 408 с.

5. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI [Електронний ресурс] : редакція від 02.02.2014. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

6. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : закон України від 23.12.1993 № 3782-XII [Електронний ресурс] : редакція від 19.11.2012. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.

7. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page>.

8. Про затвердження Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : постанова Кабінету Міністрів України № 770 від 06.05.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/770-2000-p>.

9. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.07.2017 № 650.

10. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними : закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 62.

11. Про попереднє ув'язнення: закон України від 30.06.1993 № 3352-XII [Електронний ресурс] : редакція від 15.01.2015 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>.

12. Про роботу органів досудового розслідування: статистичні дані [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2015.html>.

13. Запорощенко Н. А. Спосіб вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України / Н. А. Запорощенко // Право України. – 2011. – № 1. – С. 281–286.

14. Запорощенко Н. А. Розслідування організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. А. Запорощенко ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2012. – 20 с.

15. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навч. посіб. – К. : Вид. Паливода А. В., 2006. – 243 с.

16. Кричун Ю. А. Підстави криміналізації та криміногенна обстановка у сфері незаконного обігу та організації або утримання «притонів» // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – Спец. вип. № 2. – 2011. – Ч. 2. – С. 98–112.

17. Курс кримінології: Особлива частина : підручник : у 2 кн. / М. В. Корнієнко, В. Б. Романюк, І. М. Мельник та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ : Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.

18. Лисенко А. М. Характеристика криміногенної обстановки, пов'язаної з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / А. М. Лисенко, В. А. Ізотов // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 605–606.

19. Личко А. Е. Подростковая наркология / А. Е. Личко, В. С. Битенский. – М. : Медицина, 1991. – 301 с.

20. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 728 с.

21. Пшеничний В. Г. Запобігання поширенню наркотизму в Україні (кримінологічна та кримінально-правова характеристика) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Пшеничний Валерій Григорович. – Київ, 2005. – С. 59–60.

22. Раєцька Л. В. Детермінанти поширення наркоманії в Україні / Л. В. Раєцька // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – №17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/2007/17text/g17_26.htm.

23. Щирська В. С. Детермінанти організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / В. С. Щирська // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 3. – С. 171.

Додаток 1

Як виявити наркопритон і що робити потім?

Наркопритон – це житлове (квартира, кімната, будинок, дача і т.ін.) або нежитлове (підвал, горище, сарай та ін.) приміщення, що систематично надається для споживання наркотичних засобів або психотропних речовин.

За якими ознаками можна визначити, що в будинку, в якому він живе, з'явився наркопритон?

1. Запах в під'їзді, біля приватного домоволодіння. Якщо притон, в якому виготовляють наркотики – дезоморфін або первинтин («гвинт»), знаходиться у вашому під'їзді, то в ньому буде поширюватися специфічний запах хімічного походження. Його ні з чим не сплутаєш – він дуже різкий і неприємний, це запах органічних розчинників, і інших речовин, що використовуються в процесі приготування наркотиків: ацетону, бензину, йоду, оцту.

2. Квартиру, в якій розташувався наркопритон постійно буде відвідувати велика кількість людей, молоді або навіть людей середніх років (30-40 років). Причому відвідувачі будуть з'являтися як вдень, так і серед ночі. Виглядати вони теж будуть відповідно – по ним відразу буде видно, що вони в стані «наркотичного сп'яніння» – зовнішній вигляд і поведінка в тій чи іншій мірі нагадує стан алкогольного сп'яніння, але за відсутності запаху алкоголю.

3. На адресу часто приїжджає швидка допомога, тому що в там регулярно відбуваються передозування наркотичними засобами, бувають і з летальним результатом.

4. Присутність біля будинку або в під'їзді шприців, упаковок від ліків («Седан – М», «Тетралгін», «Терпінкод», «Седалгін», «Нурофен», «Коделак», «Тропікамід» та ін.). Насторожувати також мають упаковки від будь-яких препаратів, що розкидаються постійно і в значній кількості.

5. Власники цих квартир або будинків, як правило, ніде не працюють, самі вживають наркотики, ведуть асоціальний, потайний спосіб життя.

Як за зовнішнім виглядом людини визначити, що вона вживає наркотики?

Загальні риси. Людина одягнена, як правило, недбало і неохайно. Перш за все, їй видають очі, руки і колір шкіри. Найчастіше це худорлявий чоловік з обличчям землистого кольору, з синюшного кольору руками, опухлими від постійного внутрішньовенного вживання героїну та інших наркотиків. Зіниці або розширені, або, навпаки – звужені, погляд згаслий, безглуздий і абсолютно нічого не виражає. Іноді зустрічаються серед подібного контингенту і зовні «респектабельні» особистості. Чоловіки і жінки, що постійно вживають наркотики, залежно від того, вжили вони їх недавно або тільки збираються це зробити, так само можуть виглядати по-різному: будуть спокійні, або, навпаки надмірно і безцільно активні. А ось наркомани,

яким тільки належить прийняти «дозу» будуть гарячково активні в рухах, знервовані, «діяльні», можуть мати цілеспрямований, але кілька божевільний погляд і вираз обличчя.

Рухи. Некоординировані, уповільнені, прискорені, рвучкі; похитування, хода невпевнена; «зайві рухи», почісування, постукування, потирання, посмикування; м'язові посмикування; тремтіння в руках, іноді у всьому тілі.

Міміка. Відчужено-благодушна; радісно-збуджена; байдужа; придуркувата, з гримасами і сміхом; страждальницька і плаксива.

Мова. Уповільнена, нечленороздільна («каша в роті»); прискорена, з напором ідей, непослідовністю висловлювань; уповільнена або з раптовими зупинками, або монотонно розтягнута.

Очі. Скланий погляд, зіниці вузькі, не реагують на світло, блиск очей; божевільний погляд, зіниці широкі, погано реагують на світло, очі як би витаращані; одурманений погляд, зіниці розширені, повіки напіврозкриті; почервоніння повік, сльозотеча.

Що робити, якщо всі ознаки вказують, що по сусідству розташовується наркопритон?

1. З метою особистої безпеки та безпеки своїх близьких ні в якому разі не вживати самостійно заходів щодо припинення допуску до передбачуваного наркопритону його «відвідувачів». Це практично неможливо зробити, не вдаючись до насильства, проте в цьому випадку громадянин може бути притягнутий до адміністративної і навіть кримінальної відповідальності. Не можна виключати і того, що передбачуваний наркопритон вже знаходиться під оперативним контролем правоохоронних органів і, виганяючи звідси наркоманів, можна перешкодити здійсненню оперативних заходів.

2. В будь-якому разі треба зателефонувати дільничному офіцеру поліції або прибути до нього із заявою в дільничний пункт особисто.

3. Звернутися з письмовою заявою до найближчого відділу поліції.

У разі, якщо після Вашого дзвінка видимих змін в обстановці не відбувається і Ви вважаєте, що місцева поліція не прислухалася до Вашої інформації – зателефонуйте на будь-який телефон довіри ГУНП у Вашому регіоні.

Додаток 2

Приклад пам'ятки про ознаки вживання наркотичних засобів

ПРИЗНАКИ, ПО КОТОРЫМ МОЖНО ОПРЕДЕЛИТЬ, ЧТО ЧЕЛОВЕК ПРИНИМАЕТ НАРКОТИКИ

ПРИЗНАКИ ПРИЕМА НАРКОТИКОВ

1 Ест много сладкого	2 Пьет много воды
3 Кожа становится бледной, изможденной, поврежденная на коже долго не заживает	4 Замолкает во время разговора по телефону, как только в комнату входят другие люди
5 Скрывает новые интересы от близких людей	6 Скрывает новых знакомых от близких людей
7 Непривычный блеск глаз. Зрачки вне зависимости от освещения постоянно или расширены, или размером с маленькую точку	8 Появляются следы уколов на руках, в паху, ногах, лодыжками, вены становятся более плотными и синими
9 Старается уединиться в своей комнате, как будто что-то утаивает	10 Становится раздражительным, неконтактным
11 12 Из дома пропадают деньги и вещи	

ПРЕДМЕТЫ, ЧАСТО ВСТРЕЧАЮЩИЕСЯ У ЛЮДЕЙ, УПОТРЕБЛЯЮЩИХ НАРКОТИКИ

1 Шприц	2 Игла
3 Сложенная фольга	4 Закопченная ложка
5 Целлофановый или газетный сверток	6 Жестяная банка с вырезанным «кошкоком»
7 Пластиковая бутылка 0,3-0,5 литров	8 Стекланный пузырек (из-под нафтизина и пр.)
9 Резиновый жгут, катетер или свернутая в жгут ткань	10 Предметы, напоминающие курительные трубки
11 Пустые упаковки от противоаллергических препаратов	12 Ватки

Приклад пам'ятки про ознаки вживання курильних сумішей

<p>Уважаемые родители – знайте:</p> <p>– самые распространенные наркотические вещества в настоящее время – это курительные смеси (популярное название «спайс»), содержащие в составе сильнейшее синтетическое наркотическое вещество;</p> <p>– распространяются повсеместно через объекты торговли, через Интернет, по почте, в местах общественного пользования, в т.ч. учебных заведениях, в виде высушенных и измельченных частей растений, пропитанных синтетическим наркотическим веществом;</p> <p>– представляют собой сильнейший психоактивный препарат, вызывающим эйфорию, агрессивные действия, галлюцинации, дезориентацию в окружающей обстановке, вплоть до потери сознания; потребление вызывает быстрое привыкание к ним, переходящему в зависимость; нередко потребление «спайса» приводит к отравлению организма и смертельному исходу;</p>	<p>Человек под действием «спайса» опасен как для себя, так и для окружающих!</p> <p>Признаки потребления курительных смесей:</p> <p>- нарушение поведения: изменения двигательной активности, нарушение координации движений, потеря контроля над эмоциями, перепады настроения (часто возникает паника и чувство страха), нарушение темпа и четкости речи, возможно появление слуховых и зрительных галлюцинаций, искажение чувства времени (чаще ощущение, что временные интервалы повторяются, либо время замедляется или останавливается);</p> <p>- нарушения со стороны органов и систем организма: покраснение глаз, появление «блеска в глазах», сухость во рту, артериальное давление становится либо очень низким, либо, наоборот, поднимается до больших значений, может наблюдаться рвота, появление судорог, сердечная тахикардия и аритмия.</p>	<p>Необходимо помнить</p> <p>Выраженные нарушения в поведении человека, а также изменения со стороны органов и систем организма – это признаки сильнейшего отравления, которые могут привести к развитию коматозного состояния и последующей гибели.</p> <p>Распространители и потребители синтетических наркотиков несут уголовную ответственность, предусмотренную действующим законодательством, вплоть до 20 лет лишения свободы.</p>
--	--	--

Приклад пам'ятки про ознаки наркопритону

Как понять, что в вашем доме организован наркопритон

Наибольшее количество наркопритонов сконцентрировано в жилом секторе, а такое соседство представляет реальную угрозу для жильцов

Специфический запах в подъезде

Запах химического происхождения, очень резкий и неприятный. Удушливый запах ацетона или бензина вперемешку с запахом йода в квартирах и на лестничной площадке (чаще всего в ночное и в рабочее время)

Посторонние люди

Квартиру, в которой расположился наркопритон, постоянно посещает большое количество молодых людей. Обычно – в состоянии «наркотического дурмана». Появляются как во время рабочего дня, так и среди ночи

Упаковки от лекарств

В подъезде и под окнами стали появляться упаковки из-под лекарственных препаратов «Седалгин», «Тетралгин», «Бронхолитин», «Буторфанол» и т.д.

Шприцы и аптечные флаконы

Появление на лестничной площадке и в почтовых ящиках шприцев с кровью, пустых бутылочек – пузырьков или аптечных флаконов (например, из-под «Нафтизина»)

Частые приезды полиции и карет «Скорой помощи»

В наркопритонах регулярно происходят передозировки наркотическими средствами – бывают с летальным исходом. Как правило, о вызовах с передозировкой наркотиков врачи сообщают в полицию, и на место выезжают сотрудники правоохранительных органов

Если Вы подозреваете, что в вашем доме организован наркопритон, то:

Приклад стікерів про необхідність викриття наркопритонів

Знаешь, где наркопритон?
Анонимно **не бойся!**
Знаешь? ЗВONI! **спасти**
есть что сказать? **27-00-00**
ищешь ответы? **спокойствие близких**
Бедa может коснуться каждого **зависит от тебя**
помочь **Один звонок может спасти жизнь**

Сообщи,
где торгуют
СМЕРТЬЮ

Выбери жизнь!
8-800-3000-228

Сайт проти наркотиків створений за підтримки молоді КПП
(<http://nodrugs.kpi.ua>)

молодь і проблема наркоманії

STOP НАРКОТИКИ

Головна	Галерея	Про проект	Мапа сайту	Посилання	Форум	Контакти
	<p style="text-align: center;">Наркоманія загрожує Україні гуманітарною катастрофою</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="font-size: small;"> <p><i>Наркоманія, як соціальна проблема, виникла в ХХ столітті. До цього вживання наркотиків було поширене серед деяких культур, для яких воно було традиційне. Індійці кечуа з незапам'ятних часів жували листя коки; у мусульманських країнах, в першу чергу в Середній Азії, палили гашиш, а в Індокитаї вживали опій. Для цих культур наркотики так само природні, як для аборигенів Нової Зеландії - канібалізм. Окрім цього, експериментували з нелегальними сьогодні речовинами деякі представники вищого класу європейських суспільств.</i></p> </div> </div>					
	<p style="font-size: small;"> Алкоголь Що таке алкоголь та наслідки його вживання </p>					
	<p style="font-size: small;"> Паління Вплив тютюну на організм людини </p>					
	<p style="font-size: small;"> Інші наркотики Амфетамін, кокаїн, ефедрин </p>					
	<p style="font-size: small;"> Ознаки вживання наркотиків Запаморочення, сухість в роті </p>					

Наркоманія загрожує Україні гуманітарною катастрофою

Наркоманія, як соціальна проблема, виникла в ХХ столітті. До цього вживання наркотиків було поширене серед деяких культур, для яких воно було традиційне. Індійці кечуа з незапам'ятних часів жували листя коки; у мусульманських країнах, в першу чергу в Середній Азії, палили гашиш, а в Індокитаї вживали опій. Для цих культур наркотики так само природні, як для аборигенів Нової Зеландії - канібалізм. Окрім цього, експериментували з нелегальними сьогодні речовинами деякі представники вищого класу європейських суспільств.

Останнім часом в Україні спостерігається небажане зростання наркоманії. Найнеприємніше, що наркотики - це проблема майбутнього України. Сьогодні наркоманія поступово "молодіє", середній вік людей, що вживають нелегальні наркотики, стабільно знижується. Для деяких міст, зокрема для Києва, наркоманія стала вже підлітковою проблемою. Щорічна кількість наркоманів в нашій державі, за даними МВС, збільшується в середньому на 5-10%. На обліку в органах внутрішніх справ знаходяться понад 122 тисячі наркоманів. При цьому 70% з них складає молодь у віці до 30 років. Деякі роки в південних